SOSIAL ØKONOMEN

NR. 4 – APRIL 1985 – 39. ÅRG.

Befolkningsutviklingen kan tilsi bygging
av 27–34 000 boliger pr. år

INNHOLD:

Kapitaleksport – Familiepolitikk
Økonomer og politikere – Arbeidskrafttilbudet
Boligbygging – Debatt

Innhold

Nr. 4 1985 – 39. årg.

3
ARNE LIE:
Kapitaleksport og valutareserver – styringsmuligheter og styringsbehov

8
CHARLOTTE KOREN:
Familiemeldingen

11
STEIN B. HAUGLI:
Økonomer bør øve litt selvkritikk
Portrett av Torstein Moland

14
MEDLEMSMØTE

15
THOMAS LØVOLD:
Valutasystemets historiske utvikling.
Noen kommentarer til «Penger, kreditt og valuta» Del I

18
PREBEN MUNTHE:
Svar til Thomas Løvold

ARTIKLER:

20
KJETIL SØRLIE:
Framskriving av tilgang på arbeidskraft

30
ROLF BARLINDHAUG:
Befolkningsutvikling og boliger

36
Nye forskningsrapporter

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038.1624

Langtidsprogrammets rolle

Regjeringens langtidsprogram for perioden 1986–89 ble lagt frem i slutten av forrige måned. Vi skal ikke her kommentere innholdet i programmet, det vil bli gjort av andre i neste nummer av Sosialøkonomen. Etter at langtidsprogrammet nå er kommet ut for niende gang, ønsker vi imidlertid å komme med noen betraktninger om programmets rolle i planleggings- og budsjetteringsprosessen.

Programmenes karakter er i betydelig grad endret i løpet av de siste 15 årene. Langtidsprogrammet var tidligere et mer utpreget økonomisk program der prognoser og tallfesting av økonomiske målstørrelser utgjorde fundamentet. I de siste programmene som er lagt frem, inklusive det som nå er presentert, er hovedvekten lagt på programerklæringer og retningslinjer for regjeringens politikk. Innholdsmessig favner programmet også videre enn tidligere. Prognosene og tallfestingen ellers spiller mer rollen som uforpliktende regneeksempler.

Det er flere årsaker til denne utviklingen. Tidspunktet for fremleggelsen av programmet, et halvt år før et stortingsvalg, sammen med en mer usikker parlamentarisk situasjon er trolig viktige faktorer. Behovet for et samlet program av denne type oppleves trolig også som spesielt viktig for en regjering bestående av flere partier.

Men en viktigere årsak er nok at det er vanskeligere å lage prognoser i dag enn tilfellet var i 50- og 60-årene. Dette har sammenheng med at problemstillingen den gangen var hvordan veksten skulle fordeles, mens problemet i dag er hvordan den skal skapes. Denne utfordringen kan møtes på en av to måter. En kan slutte å lage prognoser og ellers tone ned en mer forpliktende tallfesting på de enkelte programområder. Den andre muligheten er å forbedre prognosemetodene og legge opp til et system med rullerende langtidsprogrammer. Behovet for prognoser er ikke redusert selv om de er blitt vanskeligere å lage. Snarere tvert i mot. Det er derfor beklagelig at myndighetene har møtt denne utfordringen ved i hovedsak å vike unna den.

Et rullerende langtidsprogram med et mer forpliktende og helhetlig langtidsbudsjett, kunne vært et nyttig styringsinstrument for regjeringen og gitt andre nyttige holdepunkter når de skal planlegge sin virksomhet. Innenfor en slik ramme ville en bl.a. på en bedre måte kunne få vurdert de økonomiske konsekvensene av forskjellige forslag til reformer. I den politiske debatt er det i dag en tendens til å bagatellisere kostnadene ved et reformforslag, hvis disse først begynner å påløpe om et–to eller tre år, eller i år det enda ikke er laget et helhetlig budsjett for.

Mangelen på en helhetlig referanseramme vanskeliggjør en skikkelig prioritering. Det kan være at mange f.eks. i dag ville vurdert spørsmålet om redusert pensjonsalder annerledes hvis de klarere fikk se at konsekvensene måtte bli en sterkere nedtrapping av pensjonsnivået gjennom Folketrygden enn det trygdefinansieringsutvalget foreslo, eller en økning i medlemspremien med 1 pst. poeng i tillegg til de 3–4 pst. poeng frem til 1990 som vil følge av eksisterende pensjonsregler.

NORSKE SOSIALØKONOMERS FORENING INVITERER TIL

KURS OM PENGE- OG KREDITTPOLITIKK

Refsnes Gods, Jeløya, 22.–23. mai 1985

PROGRAM

ONSDAG 22. MAI

10.30 Kredittpolitikken i årene fremover – fortsatt utvikling mot et mer markedsbestemt penge- og kredittmarked?
Statssekretær Eivind Reiten, Finansdepartementet.

11.30 Kaffe.

12.00 Hva vil et eventuelt regjeringsskifte innebære for penge- og kredittpolitikken?
Sjeføkonom Juul Bjerke, Landsorganisasjonen.

12.45 Det kortsiktige pengemarked og obligasjonsmarkedet – synspunkter fra myndighetene.
Avdelingsdirektør Svein Gjedrem, Finansdepartementet.

13.30 Lunsj.

15.00 Fortsettelse, med hovedvekt på senere tids utviklingstendenser på det kortsiktige pengemarked.
Ass.dir. Leif Eide, Norges Bank.

15.45 Kaffe.

16.00 Fortsettelse, med hovedvekt på markedsbetraktninger.
Finansdirektør Arvid Grundekjøn, A/S Nevi.
Adm. direktør Henning Stene, Oslo Finans A/S.

17.00 Lov om verdipapirhandelen.
Børskommissær Erik Jarve, Oslo Børs.

19.00 Middag

TORSDAG 23. MAI

08.00 Frokost.

09.00 Lov om Norges Bank.
- Orientering ved underdirektør Per Christiansen, Finansdepartementet
- Synspunkter på arbeidsdelingen mellom Finansdepartementet og Norges Bank, ved avdelingsdirektør Einar Forsbak, Sparebankforeningen i Norge.

10.30 Kaffe.

11.00 Eierstruktur/konsentrasjonstendenser/konkurranseforhold – internasjonale utviklingstendenser på penge- og kredittmarkedet.
Head of Financial Market Division, Günther Bröker, OECD.

12.30 Lunsj.

13.30 Konkurranseforholdene på det norske finansmarkedet.
Avdelingsdirektør Ingvar Strøm, Den norske Bankforening.
Synspunkter ved direktør Egil Bakke, Prisdirektoratet.

15.30 Avslutning.

Programkomité:
Thorvald Moe, Finansdepartementet
Jon A. Solheim, Finansieringsselskapenes Forening
Kjell Kraakmo, Kreditkassen
Gerd Buflod, Norske Sosialøkonomers Forening

Oppholdsutgiftene er kr. 730,– for enkelt rom og betales direkte til hotellet.

Påmelding innen 5. mai til NSF, Storgt. 26, Oslo 1

Påmelding til kurs om
PENGE- OG KREDITTPOLITIKK

Navn/tittel

.....

Kursavgift:
Kr. 3 000,– for medlemmer
Kr. 3 100,– for øvrige (ekskl. opphold)
Medlem av NSF?.....

Avgift kr.....oversendes
☐ Bankgiro 6001.05.13408
☐ Postgiro 516 78 87
☐ Sjekk vedlagt

Arbeidsgiver:.....

Adresse: .....

..... tlf:.....

.....
Underskrift

Aktuell kommentar:

Kapitaleksport og valutareserver – styringsmuligheter og styringsbehov[1])

Arne Lie

I denne artikkelen viser Arne Lie hvordan anslagene for utviklingen i Norges driftsbalanse overfor utlandet har skiftet fra stortingsmelding til stortingsmelding. Han stiller spørsmålstegn ved om overskudd på driftsbalansen er en tilstrekkelig og nødvendig forutsetning for at Norge kan bli et finanssentrum. Land som USA og Sveits er internasjonale finanssentra hvor en driftsbalanse der i lange perioder har vært i balanse og i underskudd. Skal Norge bli en internasjonal kapitalformidler må det foretas endringer i vår penge- og valutapolitikk.

AV
ARNE LIE*

Usikkerheten om driftsbalansen med utlandet

Hver gang Norge har vært inne i en situasjon med store driftsoverskudd med utlandet, har en diskusjon blusset opp om hvordan vi skal forvalte overskuddet og innrette vår økonomiske politikk for å utnytte mulighetene som kapitaleksportør. Det skjedde i begynnelsen av 1970-årene, da forventningene om en årlig olje- og gassproduksjon på 90 millioner tonn gav løfter om en fundamental forandring i utenriksøkonomien og næringsstrukturen. Også dengang ville vi sikte mot:

- å gjøre Norge til et nytt internasjonalt finanssenter,
- kontinuerlig revaluere kronen og gjøre den til en internasjonalt sterk og stabil valuta,
- bruke styrkelsen av kronen til å oppnå stabilitet i priser og kostnader,
- innpasse oljevirksomheten slik at det ikke oppsto pressproblemer i økonomien eller kriser i enkelte bransjer.

Som kjent kom vi ikke inn i den «gode økonomiske sirkel», som Tyskland tidligere hadde vært forbilde for når det gjelder kurspolitikk, innenlandsk kostnadsutvikling og tilpasningsevne i næringslivet. Utviklingen ble den motsatte, mer i likhet med den britiske «onde sirkel».

Optimismen i 1970-årene har skiftvis blitt avløst av realisme og pessimisme, avhengig av hvordan oljemarkedet og driftsbalansen har stilt seg.

Optimismen fra 1970-årene har skiftevis blitt avløst av realisme og pessimisme, avhengig av hvordan oljemarkedet og driftsbalansen har stilt seg. Kursutviklingen for dollar ble et nytt dominerende element i framtidsvurderingene og norsk valutakurspolitikk – kronens plassering i det internasjonale bildet – har i denne tiden levet sitt eget, særegne liv:

– *langtidsprogrammet* for 1982–85 inneholdt alternative prognoser for driftsresultatet, et *lavt* med et underskudd på cirka 6 milliarder, et *høyt* med et overskudd på cirka 6 milliarder, og et midlere med balanse. Usikkerheten ble understreket. En endring av oljeprisen på 10% i forhold til den som var forutsatt, ville isolert sett slå ut med 8,5 milliarder kroner i 1985. Olje- og gassproduksjonen ble antatt å øke til 60 millioner tonn-enheter i 1985, den forutsatte oljepris fastsatt til betydelig over dagens nivå på omkirng $ 30. I den mer summariske perspektivoversikt fram til 2000 ventet Regjeringen driftsoverskudd og en nettofordringsøkning overfor utlandet i 1980- og -90-årene, men da under forutsetning av at realprisen på olje økte med 2% i året,

– det reviderte nasjonalbudsjett for 1982 konsentrerte interessen om *svikten* i de tidligere anslag for oljepris og -produksjon. Skattelette som var stilt i utsikt, kunne ikke innfris. Produksjonen i 1982 ble anslått til cirka 50 millioner t.o.e., en pris på USD 32 pr. fat (det vil si 7 dollar lavere enn i det opprinnelige Nasjonalbudsjett) og en dollarkurs på 6 kroner.

– i nasjonalbudsjettet for 1984 ble det igjen en mer optimistisk tone; en oljepris på USD 30 – omtrent det samme som i revidert Nasjonalbudsjett 1983 – en produksjon på 52 millioner t.o.e. og balanse i utenriksøkonomien. Resultatet ble et driftsoverskudd som var større enn Norge og noe annet land noen gang har hatt, når det settes i forhold til størrelsen av vår økonomi. Vi hadde høstet fordeler av at OPEC-landene siden mars 1983 hadde holdt en fast råoljepris på 29 dollar pr. fat og begrenset produksjonen til 17,5 millioner fat pr. dag.

– i nasjonalbudsjettet for 1985 synes vurderingene av oljemarkedet og utenriksbalansen å ha tatt farge av de gode resultater i fjor. En

[1]) Basert på foredrag holdt på NSF's Valutakurs januar 1985.

* Arne Lie er direktør for Valutaavdelingen i Norges Bank.

Er overskudd på driftsbalansen en tilstrekkelig og endog nødvendig betingelse for at Norge kan bli et finanssentrum?

Foto: Samfoto a.s

leilighetsvis ubalanse i oljemarkedet med press på oljeprisen ble antatt å bli motvirket av den forventede veksten i verdensøkonomien. Nasjonalbudsjettet holdt fast ved en pris på 30 dollar pr. fat for Nordsjøolje, en norsk produksjon på cirka 60 millioner t.o.e. og en dollarkurs på 8 kroner, tilsvarende den antatte gjennomsnittskursen for 1984. Det ble kalkulert med et meget stort driftsoverskudd også i 1985, på over 20 milliarder kroner.

Gjennom 1970- og 1980-årene er det således ikke fra myndighetenes side gitt noen klare, entydige konklusjoner om Norge vil komme til å være et kapitaleksporterende land på varig grunnlag.

Norges Bank foretok våren 1983 en vurdering av de underliggende tendenser i Norges økonomi med utgangspunkt i langtidsprogrammet 1982–85. For driftsbalansen kom vi til et *underskudd* i 1987, dersom vi la til grunn en fast realpris for olje med utgangspunkt i 1983-prisen på 30,5 dollar pr. fat og en dollarkurs på 6,69. Med konstant nominell oljepris på 30,5 dollar, alternativt et prisfall ned til 25 dollar, ville vi få et driftsunderskudd et sted mellom 10 og 20 milliarder kroner. De underliggende tendenser i vår utenriksøkonomi etter disse beregninger, pekte klart mot driftsunderskudd og i høyden balanse, med mindre vi forutsatte meget høye oljepriser og vekst i olje- og gassutvinningen.

Må vi ha overskudd for å bli finanssentrum?

Vurderingen av Norges framtidige rolle som kapitaleksportør har i denne tiden alltid hatt som utgangspunkt hvorvidt vi ville oppnå driftsoverskudd og samle opp valutareserver på statens hånd. Men er overskudd på driftsbalansen en *tilstrekkelig* og endog en *nødvendig* forutsetning for at Norge kan spille rollen som en viktig kapitaleksportør og bli et «finanssentrum»?

Mest ekstrem har de-koplingen mellom driftsresultat og rollen som sentral, internasjonal kapitaleksportør vært for USA.

Denne spørsmålsstilling krever en presisering. Et driftsoverskudd på betalingsbalansen med utlandet er pr. definisjon et lands netto kapitaleksport. Men land som tradisjonelt har vært kapitaleksporterende og oppfattes som internasjonale finanssentra, har fortsatt å spille denne rollen i perioder da de ikke lenger har hatt noe overskudd på driftsbalansen. Mest ekstremt har de-koplingen mellom driftsresultat og rollen som sentral, internasjonal kapitaleksportør vært for USA. I 1960-årene, da det tradisjonelle grunnlaget for USA's driftsoverskudd stadig ble tæret bort, ble den internasjonale ekspansjon av amerikanske industrielle etableringer i alle verdensmarkeder finansiert lokalt, eller ved at landet akkumulerte kortsiktig valutagjeld. I 1970- og -80-årene økte valutagjelden enormt og driftsunderskuddene kom opp i størrelser som enhver finanseksperт på forhånd ville ha benektet muligheten for. Men de amerikanske bankenes utlån til den øvrige verden økte også enormt, og USA er fortsatt det store, stabile og dominerende internasjonale finanssentrum. Sveits har i mindre målestokk, men på en liknende måte, de-koplet forbindelsen mellom driftsresultat og kapitalformidling.

Det er ikke mulig for Norge å kopiere Sveits og USA, enn si de store oljeeksportører, som kapitaleksportør. Men kanskje vi burde forsøke å bygge opp resonnementer om det er mulig for Norge i internasjonalt sammenheng å spille rollen som bank; ta sparing fra kilder der den er å finne, og kanalisere den ut til sikre, lønnsomme finansieringsprosjekter? I hvilken grad skal driftsoverskudd og utplassering av offisielle valutareserver danne basis for internasjonal finansvirksomhet? Hvilken sammenhenger gjør seg gjeldende mellom utviklingen av norsk, internasjonal finansvirksomhet, internasjonaliseringen av vårt næringsliv og internasjonaliseringen av vårt penge- og valutastell?

Internasjonaliseringen av norsk næringsliv

Internasjonaliseringen framstilles som en ny trend i vår økonomiske utvikling. Den vil kreve en finansiering, og problemstillingen er blitt framstilt slik at våre driftsoverskudd gir oss et godt utgangspunkt for å finansiere internasjonaliseringen av norsk næringsliv. Av flere grunner synes dette resonnementet uklart:

For det første har internasjonalisering pågått som kontinuerlig prosess siden omkring århundreskiftet, da Norge startet sin industrielle utvikling i moderne forstand. Vi har hele tiden hatt en *markedsintegrasjon;* blant annet i form av frihandelsordninger og et privat konkurransesystem, et *bedriftssamarbeide* mellom norske og utenlandske selskaper, bruk av *internasjonale kapitalkilder* til finansi-

ering av investeringer og produksjonsvirksomhet i Norge og *bedriftsetableringer* i utlandet for norsk-eide foretak og utenlandske etableringer og medeierskap i Norge. Resultatet har vært av våre utenrikstransaksjoner hele tiden har økt med større vekstrater enn den samlede produksjon.

Internasjonalisering framstilles som en ny trend, men har pågått som en kontinuerlig prossess siden århundreskiftet.

Innstillingen fra det regjerings-oppnevnte «internsjonaliseringsutvalg» (NOU 1981:47) er ikke blitt fulgt opp av noe særskilt dokument fra Regjeringen eller Stortinget. Utvalget skulle *klarlegge behovet* for internasjonaliseringen av næringslivet og hvilke former den kan anta. Med *former* for internasjonalisering tenkte utvalget seg ute-etableringer, eierinteresser i og samarbeidsavtaler med bedrifter ute. I omtalen av *behovet* for internasjonalisering ble pekt på lav lønnsomhet, svekket konkurranseevne og behovet for å bygge ut vekstkraftige produksjonsområder. Det ble ikke gitt overbevisende resonnementer om at ute-etableringer nødvendigvis kunne bidra til å løse disse problemer. *Fordeler og siktemål* med internasjonaliseringen ville omfatte ervervelse av teknologisk know-how, markedsnærhet, videreforedling ute, sikre råstoffkilder, lavere produksonskostnader ute, stor-driftsfordeler, spesialisering i produktframstillingen og muligheter for å omgå skjult proteksjonisme i andre land. *Myndighetenes tiltak* for å stimulere til ute-etableringer forutsettes av utvalget å være av *generell art:* «Myndighetenes rolle blir å sørge for at det ikke er utilsiktede hindringer i veien for ute-etablering» og det ville . . . «ikke være nødvendig med ordninger som er spesielt øremerket for eller favoriserer utenlandsinvesteringer . . .». Av tiltak foreslo utvalget økte avsetninger til *et konsoliderings-fond,* men uten øremerking av formål, og en generell *aksjesparing* med skattefradrag.

Internasjonaliseringsutvalget uttalte seg i prinsippet om all næringsvirksomhet, unntatt utflagging av skip. Det pekte på muligheter for utevirksomhet i bank og forsikring, bygg- og anleggsvirksomhet, fiske og fiskeforedling og rådgivende tjenesteytelser. *Hovedkonklusjonene* i denne utredning synes å være følgende:

– «internasjonalisering» omfatter de former for sammenknytning med andre lands økonomier som vi kjenner fra Norges økonomiske utvikling i flere ti-år tilbake;

– internasjonaliseringsprosessen vil kreve tid, planlegging i bedriftene, kapital og ligger best til rette for de store bedrifter. Vi kan derfor ikke vente noen dramatisk øking i antallet, omfanget og bredden i internasjonaliseringen i et kort tidsperspektiv.

Et annet synspunkt i ordskiftet om internasjonaliseringen bør klargjøres. Våre aktuelle driftsoverskudd brukes som *begrunnelse* for å trappe opp internasjonaliseringen – «nasjonen har nå penger til å finansiere en slik kapitalutgang». Denne tankegang inneholder neppe logikk. Dersom formålet med internasjonaliseringen oppnås – nemlig større effektivitet, styrkelse av konkurranseevnen, fornyet vekst og full sysselsetting – vil ikke internasjonaliseringen svekke vår driftsbalanse eller legge beslag på offisielle valutareserver i alle fall ikke på noe sikt. Også internasjonaliserings-utvalget sier at undersøkelser tvert imot tyder på en *positiv* virkning på vår utenriksbalanse. Internasjonaliseringen er derfor ikke en utvikling som vi vil *anvende* et driftsoverskudd til, men en prosess som ytterligere styrker en på forhånd god driftsbalanse. Hvis internasjonalisering gir bedre lønnsomhet, bør næringslivet selv sørge for at den finner sted, uansett hvordan driftsbalansen stiller seg i øyeblikket.

Dersom formålet med internasjonalisering oppnås, nemlig større effektivitet m.v., vil ikke den svekke driftsbalansen eller legge beslag på valutareserver.

Gyldigheten av denne konklusjonen kan betviles dersom Regjeringen iverksetter *selektive støttetiltak* for å trappe opp internasjonaliseringen. Utsagnet fra Industriministeren nylig om at staten vil gå inn med ansvarlig lånekapital i ute-etableringer, kan være et skritt på veien mot en ny, selektiv industristøtte. Dersom denne støtte svekker den effektivisering av næringslivet som man tilsikter, kan de positive virkninger på driftsbalansen også bli svekket.

Det synes å være en alminnelig akseptert holdning i det politiske miljø og blant næringslivets organisasjoner at det er *bedriftenes ansvar* å vurdere lønnsomheten av, planlegge, treffe beslutning om og gjennomføre ute-etableringer. Myndighetene har på dette området ikke «styrt» internasjonaliseringsprosessen på annen måte enn ved generelle rammebetingelser for den økonomiske politikken og ved å delta i internasjonalt økonomisk samarbeid. Praktiske forenklinger i valutareguleringen er iverksatt på dette området i 1984. Norske næringsetableringer (direkte investeringer) har i senere år omfattet stabile beløp på 1,5 à 2 milliarder kroner i året (utenom olje og shipping).

Utflagging av skip har hittil blitt håndtert av myndighetene på en annen og mer restriktiv måte enn andre ute-etableringer. Men også for skipsfarten er adgangen til utflagging, ute-etableringer og samarbeidsordninger med utenlandske skipsfartsinteresser blitt mer fleksibel. Kapitalutgangen til direkte skipsfartsinvesteringer i utlandet har økt i senere år, men er neppe en kilde til en stor og varig kapitalutgang i forhold til våre aktuelle driftsoverskudd eller som et element i Norge som «finansielt sentrum».

Internasjonalisering av pengeøkonomien

Vi ville bli stilt overfor noe prinsipielt nytt og til dels uprøvet, dersom vi skulle sikte mot å bli en varig kapitaleksportør og internasjonalisere pengeøkonomien:

(i) på den ene siden er det sterke ønsker i vårt næringsliv og til dels i det politiske miljø at forvaltningen av våre tilgodehavender i utlandet fortrinnsvis bør skje i den *private sektor* og ikke alene i form av en oppsamling av offisielle valutareserver i Norges Bank. Vi vil ha en kommersiell ekspertise som internasjonale pengeforvaltere og kapitalformidlere,

ii) på den annen side har vi ønsker om å skjerme våre innenlandske penge- og kredittforhold overfor internasjonale penge- og kredittforhold og holde renteforhold som er forskjellig fra internasjonale renter.

De to hensyn behøver ikke nødvendigvis å være

uforenlige. Men vi har fortsatt motforestillinger mot å gjøre kroner til en internasjonalt brukt valutaenhet. Imidlertid kan en «internasjonalisering» av kronen vise seg å bli *en konsekvens* av vedvarende overskudd på driftsbalansen, avhengig av i hvilket omfang forvaltningen av dette overskudd kanaliseres til den private sektor.

På den ene siden vil vi ha en kommersiell ekspertise som internasjonale kapitalformidlere og på den annen side skjerme innenlandske penge- og kredittforhold.

Privatpersoner har nå adgang til å kjøpe utenlandske, børsnoterte aksjer uten begrensning i beløp, og utenlandske obligasjoner for inntil 1 million kroner. Dessuten har privatpersoner adgang til å kjøpe i annenhåndsmarkedet kronedenominerte obligasjoner som er lagt ut i utlandet, og da uten beløpsbegrensning. Her er det altså åpnet for en kanalisering av privat sparing til utlandet. Jeg tror imidlertid ikke vi kan vente noen vedvarende og omfattende utgående netto pengestrømmer på disse poster, i alle fall ikke så lenge vi har et så aktivt aksjemarked i Oslo og så høyt rentenivå. Hvis aksjemarkedet og renteforholdene hjemme skulle stille seg mindre fordelaktige for personlige sparere, kan pengestrømmen til utlandet bli mer omfattende. Men heller ikke under disse forhold tror jeg på noen dramatisk endring i nordmenns sparevaner i form av en varig kapitaleksport. Bruttostrømmene av verdipapirkjøp og -salg med utlandet (aksjer og obligasjoner) er nå kommet opp i omkring 25 milliarder kroner i året, mens det netto er nær balanse.

Bedriftssektoren er langt mer sammensatt og uoversiktelig når det gjelder å vurdere omfanget og svingningene i pengestrømmene med utlandet. *Oljeselskapene* står i en særstilling, idet de i praksis har en temmelig vid adgang til å alternere mellom Norge og utlandet som kapitalkilder og som plasseringssteder for forvaltningen av likvide reserver. Kapitalbehovet er enormt, og kildene for å dekke dette er hovedsakelig moder-selskapene og internasjonale kapitalmarkeder. Vi får forholdsvis bra oversikt og styring på denne kapitaltilgang gjennom konsesjonssystemet og den politiske godkjenning av utbyggingsplaner. Tilbakeføring av overskudd, utbytte og investert kapital skulle også kunne forhåndsberegnes og regulariseres. Oljeselskapenes pengeforvaltning – cash management – vil imidlertid kunne være en kilde til omfattende bevegelser i pengestrømmene med utlandet og dermed kreve en fleksibel likviditetsstyring hjemme. Men oljeselskapene har hittil ikke skapt uforutsette problemer for norsk penge- og valutapolitikk.

Oljesektoren vil vel neppe i overskuelig framtid bli kilde til varig kapitaleksport fra Norge, utover det som gjelder repatriering av kapital investert på oljefeltene i Nordsjøen. Hvilke eventuelle prosjekter Statoil, Norsk Hydro og SAGA vil kunne engasjere seg i utenom norsk sokkel i 1990-årene og det neste århundre, kan vi vel bare spekulere over.

I *næringslivet for øvrig* kan de største og mest utadrettede bedrifter alternere mellom Norge og utlandet som kredittkilde og som plasseringssted for reserver. Vi har en regulert kreditt-*tilgang* fra utlandet for stor-bedriftene, men effektiviteten av reguleringen kan betviles. Vanligvis får bedriftene de tillatelser de anmoder om, og får de avslag, vil utenlandsfinansiering ofte kunne ordnes i andre, liberaliserte former.

Kortsiktige pengestrømmer med utlandet som tradisjonelt virker de-stabiliserende på valutakurser og innenlandske pengeforhold, gjelder betalinger, kreditter og kurssikringsforretninger for vare- og tjenestebyttet. Disse pengestrømmer lar seg vanskelig regulere, uansett om man har valutaregulering eller ikke. Disse betalingsordninger er en *del av frihandelssystemet*. En annen sak er at videre valuta- og pengepolitisk samarbeid med andre land kan dempe disse de-stabiliserende pengestrømmer. Behovet for å holde offisielle valutareserver øker med risikoen for og omfanget av slike overføringer.

Bedriftssektorens adgang til å *holde konti* og andre *finansielle fordringer* i utlandet, vil øke potensialet for destabiliserende pengestrømmer med utlandet. Utenom bankene har næringslivet for tiden slike utenlandske fordringer for 20 milliarder kroner. Med liberaliseringstiltakene fra i fjor vil denne pengeforvaltning i utlandet bli utvidet, avhengig av bedriftenes overskudd, deres likviditetssituasjon, relative renteforhold, kursforventninger osv., altså slike vurderingsforhold som kommer i betraktning i selskapenes cash-management. Sammenknytningen av norsk og internasjonal pengehusholdning tar et ytterligere skritt. Oppbyggingen av slike pengeposisjoner for næringslivet kommer som et alternativ til valutareserver for Norges Bank. Men denne daglige pengeforvaltning er ikke ment som – og vil neppe bli – en kilde til vedvarende og langsiktig kanalisering av kapital til utlandet.

Internasjonalisering av kredittmarkedet

Banksektoren og finansinstitusjonene står bedre plassert til å organisere en kapitaleksport i langsiktige og varige former. En sped begynnelse er tatt ved at det er åpnet adgang til å yte kronelån til utenlandske kunder og norske oljeselskaper innenfor en ramme på 5 milliarder kroner. Av større betydning på lengre sikt er deres adgang til å opptre som *ledere og deltakere i emisjoner* og «private placements», spesielt i norske kroner. Siden 1979 er det lagt ut obligasjonslån denominert i norske kroner i internasjonale markeder for 2½ milliarder kroner, for hvilke fire norske banker har vært konsortieledere. Skal bankene utvikle sin ekspertise og konkurransedyktighet for disse oppgaver og gjøre Norge til en internasjonal kapitalformidler, vil de trolig måtte operere i alle kapital- og pengemarkeder, internasjonalt såvel som i Norge. Enkelte sider ved vår penge- og valutapolitikk vil da komme i søkelyset:

– de må ha adgang til å selge papirer med utenlandsk debitor til norske bedrifter og enkeltpersoner. Den gjeldende begrensning på 5 millioner kroner pr. bedrift og 1 million kroner pr. person kan ikke lenger opprettholdes,

– de bør ha adgang til å denominere sine utlån og emisjoner i hvilken som helst valuta. Norske kroner kommer da mer med i internasjonale transaksjoner,

– den norske krone må bli oppfattet som en internasjonalt stabil og «sterk» valuta; regelmessige nedjusteringer av kronens kursverdi kan ikke lenger fortsette,

– vi må se nærmere på om kravet til balanse i bankenes aktiva og passiva i valuta, den såkalte 0-posisjo-

nen, kan opprettholdes i den nåværende form.

Styringsmidler, styringsmetoder og avveining av de ulike styringsmål i pengepolitikken vil derfor måtte bli annerledes enn i en situasjon der Norge er en varig kapitaleksportør gjennom den private sektor. Ønsker vi ikke å privatisere kapitaleksporten, for dermed å unngå en internasjonalisering av våre penge- og kreditmarkeder og kronen, vil vi falle tilbake på den tradisjonelle oppsamling av offisielle valutareserver i Norges Bank eller i et eventuelt annet offentlig institutt for forvaltning av utenlandske tilgodehavender.

Hittil har kapitaleksporten i det alt vesentlige skjedd i form av en avvikling av statens utenlandsgjeld og en øking av Norges Banks valutabeholdninger. Med den endring i Norges Banks plasseringspolitikk som blir gjennomført fra i år, vil en del av valutabeholdningene – tilsvarende 4 måneders import – bli plassert som *tradisjonelle reserver* i likvide, kortsiktige og lett omsettelige former, hovedsakelig i det amerikanske marked. Den øvrige delen av valutabeholdningene – *plasseringsdelen* – vil bli investert mer langsiktig i mindre likvide og omsettelige former, men med samme krav til sikkerhet. I det lange løp vil denne delen kanskje oppnå noe høyre avkastning, selv om vi ikke kan forvente noen markert forskjell fra den tradisjonelle reservedelen og selv om plasseringene ikke i dag oppnår noen høyere avkastning sammenliknet med tradisjonelle reserver.

En trinnvis opptrapping av Norges Banks valutainnskudd i norske banker er neppe den mest velegnede metode for kanalisering av kapitaleksport gjennom den private sektor.

En del av de offisielle beholdninger vil etter de nye retningslinjer bli overført til bankene i form av *valutainnskudd.* Også disse valutainnskudd er skritt påveien mot en sammenkopling av vår pengeøkonomi med den internasjonale pengeøkonomi. Med den gjeldende begrensning av innskuddene til 1½% av valutabankenes forvaltningskapital, vil valutainnskuddsordningen imidlertid ikke gi grunnlag for noen stor, vedvarende og langsiktig kapitaleksport. En trinnvis opptrapping av omfanget av slike innskudd er neppe den mest velegnede metode for kanalisering av kapitaleksport gjennom den private sektor. Bankene vil trenge å mobilisere kapital – «funde seg» – på et mer selvstendig grunnlag og gjennom et bredere spektrum av pengemarkeder. Og det er politiske og legale grenser for hvor store innskudd Norges Bank kan foreta i nasjonale banker. Men som et startgrunnlag for en skrittvis internasjonalisering av vår pengeøkonomi i en situasjon med vedvarende driftsoverskudd, kan denne innskuddsordning gjøre nytte.

Statens rasjonaliseringsdirektorat

Postboks 8115, Dep., Oslo 1, Tlf. 02/20 50 26

R-direktoratet er det sentrale effektiviseringsorgan for statsforvaltningen. Arbeidet organiseres som regel i samarbeid med andre institusjoner og konsulentfirmaer. Fagmiljøet er inspirerende og bredt sammensatt. Oppgavene gir god innsikt i statsforvaltningen, bruk av metoder og teknikker og prosjekterfaring. Direktoratet legger stor vekt på å gi videre opplæring og faglig utvikling.

Prosjektleder (ltr. 29), førstekonsulent (ltr. 24), konsulent (ltr. 19–23), førstesekretær (ltr. 16–21)

I gruppen for økonomi, budsjett og regnskap (ØBR) er det ledig tre stillinger og i gruppen for metodeutvikling (MU) er det ledig en stilling.
ØBR-gruppen arbeider med økonomistyring, budsjett- og regnskapsystemer i statlig virksomhet og utredning av økonomiske konsekvenser av offentlige tiltak. Prosjektlederen vil få et spesielt ansvar for å lede et program for resultatorientert økonomistyring som R-direktoratet skal iverksette i forbindelse med det pågående budsjettreformarbeidet i staten.
MU-gruppen arbeider med utvikling og utprøving av metoder innenfor direktoratets arbeidsfelt. Aktuelle arbeidsområder for gruppen gjelder produktivitetsmåling, etatsstyring og ledelse.
Søkere bør ha høyere utdanning og/eller erfaring innen økonomi. Prosjektleder avlønnes i ltr. 29 (kr 191 511). Høyere akademisk utdanning uten praksis gir tilsetting som førstesekretær i ltr. 19 (kr 123 090). Fra lønnen trekkes 2% pensjonsinnskudd. For fullstendig utlysing se Norsk lysningsblad 18. april.
Nærmere opplysninger ved rasjonaliseringslederne Terje Pettersen (ØBR) eller Trond Johansen (MU) på telefon 02/46 62 00.

Søknad merket «ØBR» og/eller «MU» sendes
Statens rasjonaliseringsdirektorat, Boks 8115 dep, Oslo 1 innen 3. mai.

Aktuell kommentar:

Familiemeldingen

Charlotte Koren

Familiepolitiske spørsmål er blitt noe kvinner sysler med, skriver Charlotte Koren i denne artikkelen der hun kommenterer regjeringens familiemelding. Kanskje det skyldes at menn ikke er klar over hvor stor økonomisk aktivitet som foregår i familien; den kan anslås til å være på størrelse med industriproduksjonen i Norge. I artikkelen presenterer Charlotte Koren en rekke av de målsettinger og prinsipper som regjeringen ønsker å basere sin familiepolitikk på. På flere punkter er den konkrete oppfølgingen av målsettingen i meldingen svak. Meldingen bærer ellers preg av kompromisser mellom regjeringspartiene i det flere aktuelle og vanskelige familiepolitiske spørsmål ikke behandles eller blir ikke tatt standpunkt til.

AV
CHARLOTTE KOREN*

Regjeringen Willochs første familiepolitiske utspill var å trekke tilbake den forrige regjeringens familiemelding. Over tre år har det tatt å få skrevet en ny, St. meld. nr. 50 (1984–85) Om familiepolitikken (89 s.). Når arbeidet har tatt såpass tid, skyldes det bl.a. at man har ventet på utredningene fra Skattekommisjonen, Befolkningsutvalget og Trygdefinansieringsutvalget.

Meldingen bærer preg av forsiktige kompromisser mellom regjeringspartiene. Den er neppe ment å gi en uttømmende behandling av alle familiepolitiske spørsmål, men det synes likevel noe tilfeldig hvilke spørsmål som tas opp, og hvilke som får ligge. Demografiske forhold, kostnader ved å ha barn, ulike familietypers inntektsforhold, omsorg i hjemmene for pleietrengende og ugift sambo er emner som er behandlet nokså inngående. Familiebeskatning, skilsmisser, flerbarnsfamilier, etableringskostnader for unge familier og 6-timersdagen er eksempler på temaer som ikke er med. Flere følsomme temaer tar ikke meldingen standpunkt til, men skyver foran seg til ytterligere utredning, det gjelder f.eks. aleneforeldrenes økonomi og evt. samordning av regler for gifte og samboende.

Jeg vil i det følgende referere en del punkter fra meldingen, og knytte mine kommentarer til enkelte av punktene.

Familiepolitiske mål

Nokså overraskende anføres bekymringen for befolkningsutviklingen som begrunnelse for å bedre barnefamiliene situasjon. Barnefamiliene skal støttes gjennom bedret økonomi, utbygging av barnehager og andre praktiske støttetiltak for familien, og mer barnevennlig nærmiljø. Gjennom lovgivning og økonomiske overføringer ønsker man å styrke ekteskapet og familiens stilling i samfunnet, fordi man mener at familie basert på ekteskapet gir de beste oppvekstvilkår for barn og unge. Man ønsker å gi (kvinner) mer reell valgmulighet mellom yrkesaktivitet og omsorgsarbeid, og gjøre det lettere å kombinere lønnet arbeid med omsorg for barn. Familier med omsorgsansvar må kunne ha en forsvarlig levestandard på bare én inntekt.

Det er vanskelig å finne noen konkrete tiltak i meldingen som følger opp disse målsettingene i særlig grad.

Noen familiepolitiske målsettinger for familier uten barn inneholder meldingen ikke.

Befolkningsutviklingen i 70-årene

Familiestrukturen har endret seg sterkt de siste 10–20 årene. Mest påfallende er fallet i fruktbarheten. Andelen av kvinnene som føder barn har ikke endret seg, men de fleste får nå bare ett eller to barn – og de to barna kommer tett. Perioden i livet man har barn blir dermed kortere enn tidligere, og andelen av familier med hjemmeboende barn er synkende. Andelen aleneforeldre øker, stadig flere barn opplever å bo hos far *eller* mor, både fordi flere ekteskap ender i skilsmisse, og fordi flere barn blir født av ugifte mødre.

Mange skilte gifter seg igjen, og blant både ugifte og før gifte finner vi økende samliv utenfor ekteskapet. Familietypene er altså langt mer varierte enn tidligere. Dette byr på nye utfordringer for fordelingspolitikken mellom ulike husholdninger. Enkelte av de problemene som oppstår er omtalt i meldingens kapittel om ugift sambo. Barnas plass i de nye familietypene behandles ikke.

Familienes økonomi

I meldingen benyttes data fra inntektsstatistikken 1979 til å belyse familienes økonomi. Et inntektsbegrep som brukes er «disponibel ligningsinntekt», som i grove trekk består av inntekt etter skatt pluss barnetrygd, forsørgerfradrag og bostøtte. Skattefrie trygde- og sosialstønader er ikke medregnet.

* Ansatt som forsker i Statistisk Sentralbyrå.

Statistikken viser at enslige er den familietype som har lavest inntekt, så følger enslige forsørgere. Ektepar har økende inntekt med antall barn i familien. Ser man derimot på disponibel ligningsinntekt pr. forbruksenhet blir bildet et helt annet. Barnefamilier kommer da langt dårligere ut enn barnløse, ektepar med små barn har lavere inntekter enn andre barnefamilier.

På dette grunnlag fastslår Regjeringen at det er småbarnsforeldre som har særlig vanskelig økonomi, og ønsker å rette sine tiltak særlig til denne gruppen.

Jeg synes ikke slike gjennomsnittstall er særlig belysende for å forstå hva som påvirker familienes økonomi. Det er vanskelig å se hva som skyldes ulike livsstadier – gruppen enslige har f.eks. et sterkt innslag av studenter og skoleelever med midlertidige små inntekter – hva som skyldes at familiesituasjonen påvirker inntektsmulighetene, som for enslige forsørgere, og hva som skyldes den inntektsomfordeling som allerede har funnet sted gjennom skattlegging og overføringer.

Store deler av inntektsforskjellene mellom familier stammer fra hvor mange familiemedlemmer som har inntekt. Statistikken viser at husholdninger med to inntektstakere har en disponibel ligningsinntekt som er 85 prosent høyere enn hva én inntekts husholdningene har.

Det er også interessant å se på hva barnehold faktisk koster. I meldingen påpekes at det er vanskelig å slå fast hva det «koster» en familie å ha barn. Barnas forbruk vil være avhengig av familiens inntektsnivå.

En metode som kan brukes til å anslå merutgiftene ved å ha barn i familien, tar utgangspunkt i budsjettandelen for matvarer som et mål på økonomisk standard. Ved hjelp av forbruksdata kan man beregne de inntektsnivåer for familier med og uten barn som gir samme matvareandel. I meldingen legges det frem en slik beregning for 1983, som viser at for et ektepar med gjennomsnittlig forbruksnivå medfører merutgiftene pr. barn ca. 20 000 kroner.

Meldingen viser også til svenske beregninger av hva et nøkternt forbruk for barn koster, som anslås til ca. 8–15 000 svenske 1983-kroner, økende med barnas alder. I disse anslagene er det bl.a. ikke medregnet boutgifter og transport.

Barnetilsyn

I tillegg til barnas direkte forbruk, har foreldrene utgifter til barnetilsyn. Mens barns forbruk øker med barnas alder, er det for de minste barna at barnetilsynet koster. Utgiftene til barnetilsyn avhenger sterkt av om man får plass i offentlig barnehage, har privat dagmamma eller passer barna selv.

Offentlige barnehageplasser er priset lavt – foreldrebetalingen utgjør ca. 25% av kostnadene. Markedsprisen på dagmammatjenester ligger høyere enn barnehagesatsene i de fleste kommuner. Barnehagedekningen i Norge er svært lav i internasjonal sammenheng, ca. 25 prosent av barna i førskolealder har barnehageplass, og det inkluderer heldags-, halvdags- og korttidsplasser.

En barnehageplass er i første rekke et tilbud til barna – det gir et trafikksikkert, trygt lekemiljø sammen med andre barn under kyndig voksen veiledning. En heldags barnehageplass frigjør samtidig foreldrenes arbeidstid, slik at begge kan ha inntektsgivende arbeid.

Det skjer altså en betydelig inntektsomfordeling gjennom tildelingen av barnehageplasser. Men fordelingsvirkningene er nokså tilfeldige – det er stor geografisk variasjon i barnehagedekning, betalingssatser, opptakskriterier og inntektsmuligheter for den av foreldrene som ellers må passe barna i hjemmet.

Fordelingsvirkningene av barnehageplassene tilsløres som regel i den politiske debatt fordi «barnehage er bra». Det er prisverdig at Regjeringen tar opp spørsmålet i Familiemeldingen. I meldingen avvises imidlertid å øke foreldrebetalingen med at barnehageplassene da ville bli svært dyre. Eneste løsning som tilbys er en vag målsetting om fortsatt utbygging av et variert barnehagetilbud.

Økonomiske tiltak til barnefamiliene

Av de fire konkrete økonomiske reformene som meldingen prioriterer for å bedre barnefamilienes økonomi, dreier tre seg om ytelser i forbindelse med fødsler: to ukers økning av lønnet barselpermisjon, ca. 3 000 kroners økning i fødselspenger til husmødre og økte ytelser ved flerbarnsfødsler. Det fjerde forslaget er økte rettigheter til lønnet permisjon for yrkesaktive foreldre til kronisk syke barn.

Videre foreslås en gradvis omlegging av barnetrygden slik at det bygges

På bakgrunn av at meldingen fokuserer på barnefamiliens anstrengte økonomi, og målsettingen for familiepolitikken nettopp er rettet mot å bedre forholdene for barnefamiliene, virker de tiltak som foreslås puslete.

Foto: Inger Kurås.

opp et småbarnstillegg på bekostning av barnetrygden til eldre barn. Dette tolker jeg som at Regjeringen ser deler av tilsynbehovet hos barnefamiliene som en samfunnsoppgave, mens barnas forbruk er familiens ansvar.

På bakgrunn av at meldingen fokuserer på barnefamilienes anstrengte økonomi, og målsettingen for familiepolitikken nettopp er rettet mot å bedre forholdene for barnefamiliene, synes jeg tiltakene omtalt ovenfor virker ganske puslete.

Husmoren

Etter min mening er et sentralt spørsmål i familiepolitikken om vi fortsatt skal ha husmødre i Norge. I likestillingsarbeidet har det vært et hovedpoeng å gi alle kvinner mulighet til å ta lønnet arbeid utenfor hjemmet. De siste 10–20 årene har vi opplevet en sterk økning i kvinnelig yrkesaktivitet, også blant kvinner med små barn. Kvinnene har gått til tjenesteytende næringer, og særlig til offentlig sektor, vi finner dem i skoler, barnehager, sykehus, sosialvesen etc. Det har m.a.o. foregått en flytting av tjenesteyting fra hjemmene til markedet. (I parantes bemerket: Denne endringen i tjenesteproduksjonen har sannsynligvis gitt en produktivitetsgevinst. Det skulle likevel være interessant å vite hvor meget av veksten i nasjonalproduktet i perioden som skriver seg fra at denne tjenesteproduksjonen først blir registrert som økonomisk aktivitet når den flyttes fra hjemmene ut i markedet.)

Om Regjeringen mener at denne utviklingen bør fortsette eller stoppes fremgår ikke av familiemeldingen. Målsettingen om «mer reell valgmulighet mellom yrkesaktivitet og omsorgsarbeid» kan tolkes begge veier. Selv om meldingen slår fast at det bør bli lettere å kombinere lønnet arbeid med omsorg for barn, følges det opp med svært beskjedne tiltak. I meldingen hevdes også at en familie skal kunne ha en forsvarlig økonomisk standard på én inntekt. Heller ikke denne målsetting følges opp med konkrete tiltak.

Skattekommisjonen delte seg i tre fraksjoner når det gjaldt familiebeskatning. Uenigheten gikk på hva som er skattyterenheten, individet eller familien. Individbeskatning tilgodeser likestilling mellom kjønnene og kvinnenes arbeidstilbud, mens fordelingshensyn tilsier at man tar utgangspunkt i den samlede familieinntekten. Ikke et ord om dette problemet finner vi i Familiemeldingen.

Derimot tar meldingen opp spørsmålet om omsorgsarbeid i hjemmet skal gi rettigheter i folketrygden på like linje med lønnet arbeid når det gjelder sykepenger, tilleggspensjon og arbeidsledighetstrygd. Regjeringen avviser både en sykepengeordning og dagpenger ved arbeidsløshet etter omsorgsarbeid. Når det gjelder eventuell opptjening av tilleggspensjon ved omsorgsarbeid vil Regjeringen vurdere dette i forbindelse med behandling av Trygdefinansieringsutvalgets innstilling.

Familieomsorg for pleietrengende

En betydelig del av tilsyns- og pleiearbeidet for pleietrengende eldre og funksjonshemmede utføres i hjemmene av ektefeller, søsken, barn og foreldre. Meldingen viser til en undersøkelse hvor det samlede omsorgsarbeidet utenfor institusjon anslås til 105 000 årsverk. Omkring 29 000 personer utfører omsorgsarbeid mer enn 5 timer daglig – som regel uten lønn og med svært få avlastningsmuligheter.

Behovet for eldreomsorg vil øke kraftig ut dette århundre. Hvem skal ta seg av de eldre pleietrengende? Pleiehjemsplasser er dyre på de offentlige budsjetter – ikke rart at Regjeringen vil styrke hjemmehjelpsordning og hjemmesykepleie slik at de eldre lettere kan pleies i sine hjem. Men med økende kvinnelig yrkesaktivitet skal det etter hvert bli vanskelig å finne nok personer som kan stå for det ulønnete omsorgsarbeid som det blir behov for.

I meldingen hevdes at de som utfører dette omsorgsarbeidet har større behov for praktisk avlastning enn økonomisk støtte. Dette er nok riktig. Men når meldingen dermed forkaster omsorgslønn fordi det vil bli så *dyrt*, understrekes nettopp hva for et kjempebidrag disse «omsorgspersoner» yter til samfunnsøkonomien.

I en del tilfeller finner meldingen det rimelig å lønne pårørende som hjemmehjelpere.

Sambo

Behandingen av papirløse ekteskap er visst et følsomt politisk spørsmål, og det har trolig vært uenighet mellom regjeringspartiene om i hvilken grad samboende skal likestilles med ektepar.

Om det lønner seg å være gift eller ikke varierer med livssituasjonen, inntektsforhold, barn o.l. For eksempel: To samboende med hvert sitt særkullsbarn mottar barnetrygd for i alt fire barn. Får de så et fellesbarn, reduseres barnetrygden til satsen for tre barn. For et par med bare én inntekt vil det lønne seg å være gift. Har de to formuer, vil det lønne seg å være ugift.

I meldingen gis det en grundig oversikt over forskjeller/likheter mellom gifte og samboende i ulike situasjoner. Men Regjeringen tar ikke standpunkt til om dagens regelverk bør endres, og i tilfelle hvordan.

Full likestilling mellom gifte og samboende forutsetter en registreringsordning. Hvorfor ikke ta imot innmeldelser av samboforhold på Rådhuset hver fredag formiddag? Gjerne med litt høytidsstemning, blomster og lunsj etterpå – det er jo ikke hver dag man inngår samboskap!

Familiepolitikk – bare for kvinner?

Til slutt – det virker som om familiepolitikk er noe som mest kvinner sysler med. Forbruker- og administrasjonsminister er blitt et tradisjonelt kvinneyrke, partienes hovedtalsmenn(!) i familiepolitiske saker er ofte kvinner, det er en kvinne som skriver dette i Sosialøkonomen.

Kan det tenkes at menn ikke er klar over hvor stor økonomisk aktivitet som foregår i familien? Produksjonen kan anslås til å være av samme størrelsesorden som industriproduksjon i landet. De økonomiske overføringene mellom familiemedlemmer er fremdeles større enn de offentlige overføringene gjennom trygdesystemet. Det foregår betydelige inntektsomfordelinger mellom ulike familietyper, som avhenger av valg av samlivform, tilpasning på arbeidsmarkedet, bruk av det offentlige hjelpeapparat, og ikke minst av om man får barn. Disse tilpasningene oppleves ofte som kvinners valg, men resultatet burde like meget interessere menn.

Portrett:
Torstein Moland

Økonomer bør øve litt selvkritikk

Intervju av Stein B. Hauglid

– Det er nok dessverre riktig at økonomer har fått et litt dårlig rykte blant endel politikere. Jeg tror ikke det er noen enkelt faktor som forklarer hvorfor, men en kombinasjon: Det skyldes ikke bare at vi økonomer forteller de ubehagelige sannhetene, eller at vi er blitt utpekt til syndebukker når ting går galt. Jeg tror også det i høyeste grad henger sammen med at økonomer ikke alltid tar inn over seg de kompliserte beslutningssituasjoner politikerne ofte står oppe i. Da er det heller ikke alltid økonomenes svar til så stor hjelp.

–På dette punktet føler jeg at vi som økonomer bør øve litt selvkritikk. Ikke slik at vi skal fornekte vår innsikt, men snarere akseptere at vårt fag ikke alltid strekker til. Blant annet må vi innse at for politikere er det en realitet at beslutninger må ha mulighet for aksept blant befolkningen, og at de må ta med i betraktningen mulige motreaksjoner hos betydningsfulle interessegrupper og organisasjoner. Dette er ikke uttrykk for at politikere er svake. Det er derimot et innebygd trekk ved det demokratiske system og organisasjonssamfunnet. Dersom beslutninger fattes uten at det oppnås aksept, kan det sette igang prosesser som gir andre resultater enn opprinnelig tilsiktet.

Det er Torstein Moland – sekretariatsleder for Arbeiderpartiets stortingsgruppe som sier ovenstående i en samtale med «Sosialøkonomen». Moland har arbeidet på Stortinget med permisjon fra avdelingsdirektør-stilling i Finansdepartementet siden 1982, og: – Moland, er det problematisk å hoppe fra en embedsmannsstilling til partipolitisk arbeid?

– Nei, jeg synes ikke det. Tvert imot tror jeg det er svært nyttig, og at jeg vil ha med vesentlige erfaringer tilbake til departementet. Det er en klar fordel når man kjenner det politiske liv slik man får se det fra innsiden her i Stortinget. I forhold til arbeidet i departementet har jeg dessuten et mye bredere arbeidsfelt, og deltar i politiske beslutninger på en måte som jeg som samfunnsengasjert økonom setter stor pris på.

– Men, legger det ikke sterke beskrankninger rent faglig å arbeide for ett spesielt politisk parti?

– Jeg føler ingen slike beskrankninger. Iallfall ikke av negativ karakter. I departementet må man jo også arbeide for partier av forskjellig farve, så jeg har ingen spesielle problemer i den retning. Det er i første rekke spørsmål om lojalitet og profesjonell holdning til arbeidet.

– Burde Stortinget i likhet med for eksempel den amerikanske kongress, ha et felles økonomisk sekretariat?

– Det tror jeg ikke ville være hensiktsmessig. Regjeringen og departementene representerer egentlig en form for fellessekretariat idet alle partier kan be om konkrete tilleggsopplysninger i saker som skal behandles. For opposisjonen er det imidlertid viktig å ha økonomisk ekspertise dersom opposisjonspolitikken skal drives seriøst.

– Det ser ut som politikere har større tro på direkte reguleringer enn økonomer. Ser du forskjeller her efter 3 år i Stortinget?

– Jeg er ikke sikker på om dette er riktig som en generell påstand. Økonomenes svar her er nok heller ikke entydig. Jeg mener blant annet at de såkalt nyliberale økonomer har en overdreven tro på hva markedet klarer alene, og at de tar altfor lett på de problemer frikonkurranse medfører. Når det er sagt, kan jeg uten videre være enig i at mange har en overdreven tro på hva man kan regulere direkte. På mange områder har nok forutsetningene for direkte reguleringer endret seg. Et eksempel er penge- og kredittpolitikken der det har skjedd avgjørende ting både teknologisk og når det gjelder markedsdeltagernes innsikt. Det gjør at reguleringer og kredittrasjonering etter gammel oppskrift ikke lenger er så effektiv.

– Forholdet mellom finanspolitikk og kredittpolitikk er stadig mer sentralt i den økonomisk-politiske debatt. Finnes det noen vei ut av det «uføret» vi nå befinner oss i?

– Jeg tror at uansett parti vil dette forholdet være problematisk. Det som kan gi en bedring er skattepolitikken. En overgang som den Skattekommisjonen legger opp til, vil virke kraftig dempende på etterspørselen etter kreditt til konsumformål samtidig som den vil virke stimulerende på sparingen. Dermed vil det bli markedsmessig grunnlag for en lavere rente.

– Markedsmessig grunnlag for en lavere rente – betyr det at du synes markedet skal overta for finansministerens renteerklæringer?

– Nei. Systemet med renteerklæringer bør beholdes. Man bør imidlertid fortrinnsvis bruke systemet

for å få til en raskere tilpasning til markedsrenten. På bakgrunn av den sterke stigningen vi har hatt i realrenten, synes jeg renteerklæringene burde brukes mer aktivt for å få ned realrenten.

– Er det ikke et tankekors når det arbeides så aktivt for en rente-*nedgang* at netto-gjelden stiger med inntekten slik at de med høyest inntekt vil tjene mest på politiske nedjusteringer av renten?

– Dette problemet har flere sider. Blant annet vil en skatteomlegging forrykke dette forholdet. Det er et hovedproblem i fordelingspolitikken at i den perioden man skal skaffe bolig og har små barn, får man en levestandard som er vesentlig lavere enn man ellers oppnår i livet. Rentepolitikk og boligfinansiering står her sentralt. Det er heller ingen tvil om at den økende køen på sosialkontorene har sammenheng med bokostnader og dermed med rentenivået. Mitt inntrykk er at mange som opptar lån i dag tror situasjonen er den samme som i 70-årene – at realrenten er negativ.

– Nå ser det ut som debatten om rentetak er over. Tror du folk er klar over at Skattekommisjonenes realbeskatningsopplegg vil ramme folk med stor gjeld adskillig hardere enn noe rentetak?

– Jeg tror ikke folk er klar over hva som ligger i forslaget om realbeskatning. Selvom det er et interessant system, tror jeg saken trenger lang modning og den vil neppe bli aktuell de nærmeste årene. Såvidt jeg kan se er det heller ingen partier som har tatt standpunkt til denne siden av Skattekommisjonens forslag.

– I hvor stor grad er overgangsproblemer i forbindelse med et nytt skattesystem drøftet?

– Når det gjelder realbeskatningsopplegget så er det så langt frem i tid at overgangsproblemer ennå ikke er behandlet. Det vil bli en sak for 90-årene. For den såkalte «straksløsning» burde ikke overgangsproblemene være særlig store. For de aller fleste blir det ingen dramatisk endring i skatten selv om den skal beregnes på et annet grunnlag, men de som har utnyttet fradragsmulighetene ekstremt vil merke det. Det er da også noe av hensikten ved en overgang. Slike tilpasninger som dagens skattesystem gir, skal ikke lenger være lønnsomme.

– Strukturproblemene i næringslivet – skal de løses ved statsinngrep eller ved hjelp av markedskreftene?

– Her er det nødvendig med en kombinasjon. Vi må utnytte de muligheter markedet gir. Men markedet klarer ikke jobben alene, spesielt ikke her i landet hvor en stor del av strukturproblemene er knyttet til store arbeidsplasser i små lokalsamfunn. Det vil rett og slett være altfor risikabelt å satse på at markedet vil løse problemene på en tilfredsstillende måte. Derfor trengs det en betydelig offentlig innsats – ikke for å konservere, men for å bidra til nye muligheter. Det kan skje gjennom et offentlig tilbud for produktutvikling og et apparat som startere kan gå til for å få veiledning, hjelp og risikomidler. Beslutninger om hva det skal satses på av næringsvirksomhet, skal derimot ikke tas i Stortinget.

– Arbeiderpartiet går inn for nedsatt pensjonsalder. I hvor stor grad tror du dette eller arbeidstidsforkortelser kan hjelpe på sysselsettingen?

– Det er klart at det vil bety noe, men ikke allverden. Nedsatt pensjonsalder eller kortere arbeidstid er velferdsreformer hvor endel av den økonomiske vekst tas ut. Hadde hensikten vært å minske ledigheten, kunne midlene vært benyttet like effektivt på andre måter. Andre faktorer er vel så viktige for å få ned ledigheten: Økt offentlig tjenesteyting, innsats på industri- og næringslivssektoren forøvrig, og et nærmere inntektspolitisk samarbeid.

– Kan du utdype det siste litt mer?

– Vi må unngå at en høyere aktivitetsvekst skal slå ut i forsterket inflasjon. Da må vi kunne påvirke inntektsdannelsen mer direkte. Vi må ta sikte på en form for sosial kontrakt hvor staten gjør en ekstra innsats mot ledighet og fagbevegelsen på sin side bidrar med moderate inntektstillegg. Dette forutsetter at man også trekker inn grupper som ikke får sine inntekter fastsatt gjennom sentrale oppgjør.

– For utenforstående ser det ikke ut til at Arbeiderpartiet har lært noe av feilene i 70-årenes økonomiske politikk?

– Når historien om 70-årenes økonomiske politikk skal skrives, tror jeg vurderingene vil bli langt mer positive enn det inntrykket man i dag kan få gjennom den politiske propagandaen. Tallene viser at vi på de fleste viktige områder gjorde det klart bedre enn andre land. Det gjelder slett ikke bare arbeidsledigheten. Norge var blant de få land som fulgte OECD's anbefalinger i tiden etter det første oljesjokket. I ettertid er det imidlertid lett å se at man gikk lenger enn nødvendig i motkonjunkturpolitikken og i å støtte opp om industri i vanskeligheter. Det man

Torstein Moland er cand. oecon. fra 1972. Han er i dag sekretariatsleder for Arbeiderpartiets stortingsgruppe, med permisjon fra avdelingsdirektørstilling i Finansdepartementet. Foto: Svein Bakken

trodde var en forbigående krise viste seg å være innledningen til en langsiktig strukturendring. Konsekvensene som bør trekkes er at man bør være mer forsiktig med å sette iverk vidtgående motkonjunkturtiltak. Det bør imidlertid ikke på noen måte få oss fra å drive en aktiv konjunkturpolitikk.

– Regjeringen har nettopp lagt frem sitt langtidsprogram. Hvordan oppfatter du innholdet i det?

– Det generelle inntrykk er at det er forbausende lite konkret. Både næringspolitikk, støtte til FoU og spredning av teknologi sies det mye positivt om. Likeledes når det gjelder eldreomsorg og helse. Det er imidlertid sparsomt med konkrete anvisninger på hva som vil bli gjort. På den økonomiske siden tror jeg sysselsettingsbalansen er et kritisk punkt. Med den veksten det er lagt opp til i etterspørselen etter arbeidskraft, må det til en sterk overgang til deltidsarbeid for å hindre ledighet. Jeg forstår godt at departementet er forsiktig med å brette ut det bakenforliggende tallmaterialet i langtidsprogrammet. Men manglen på tallmessig analyse og dokumentasjon svekker muligheten for å få en reell diskusjon om hovedproblemene fremover.

Hvor enige er økonomer?

Ofte har nok andre inntrykk av at økonomer er svært uenige i aktuelle økonomiske spørsmål. Avhengig av de oppfatninger som forfektes settes det merkelapper på økonomer som keynesianer, monetarist, tilbudssideøkonom, nyklassiker etc. Striden mellom forskjellige skoler har nok vært betydelig større i andre land enn i Norge. Likevel kan en nesten i ethvert økonomisk-politisk stridsspørsmål også her hjemme finne økonomer i hver av de stridende leirer.

I «The American Economic Review» fra desember i fjor presenteres en meningsmåling blant økonomer i USA, Vest-Tyskland, Østerrike, Sveits og Frankrike. De intervjuede økonomer ble stilt overfor 27 utsagn som de ble bedt om å ta standpunkt til. I alt 936 økonomer besvarte de spørreskjemaer som ble sendt ut. I spørreskjemaet ble økonomene bedt om å angi hvorvidt de kunne si at de generelt var enig i de enkelte utsagn, enig med visse forbehold eller om de generelt ville si at de var uenig. Som et eksempel på et utsagn de måtte ta stilling til, kan nevnes følgende: «Toll og importkvoter reduserer det generelle økonomiske velferdsnivå». Av de amerikanske økonomene svarte 57% at de var generelt enig i utsagnet, 30,8% at de med visse forbehold var enige mens 10,3% svarte at de generelt var uenig i utsagnet.

En hovedkonklusjon fra undersøkelsen er at økonomer i alle de fem landene anser prismekanismen og markedet for å være et effektivt og ønskelig system for hvordan forbruk og ressurser skal fordeles. På spørsmål av mer normativ karakter og på spørsmål som gjelder makro-økonomiske problemstillinger, registreres det relativt klare nasjonale skillelinjer. De amerikanske, sveitsiske og vest-tyske økonomene er generelt mer frimarkedstilhengere og mot offentlige inngrep enn det økonomene fra Frankrike og Østerrike er.

Mellom 46 og 64% av de amerikanske, sveitsiske og tyske økonomene er f.eks. generelt uenig i at myndighetene skal garantere sysselsettingen i landet. I Østerrike er bare 33% og i Frankrike 38% uenige i dette utsagnet. Over 52% av de amerikanske, tyske og sveitsiske økonomene er tilhengere av flytende valutakurser, mot 34% av de østerriske og 11% av de franske. Endelig kan det nevnes at mellom 55 og 66% av økonomene i de tre landene i den første gruppen er helt eller delvis enig i følgende utsagn: «Inflasjon er primært et monetært fenomen». Bare 29% av de franske og 41% av de østerriske økonomene er derimot helt eller delvis enig i utsagnet.

Forfatterne av artikkelen i The American Economic Review der undersøkelsen presenteres mener de nasjonale forskjellene som kommer tilsyne i de økonomisk-politiske problemstillingene økonomene stilles overfor, skyldes forskjeller i historiske erfaringer m.h.t. virkningene av bestemte politikk-tiltak og forskjeller i kulturbakgrunn.

Sosialøkonomen planlegger en tilsvarende undersøkelse blant norske økonomer, eller blant de som er medlemmer av NSF. Apriori vil vi anta at norske økonomer generelt vil falle i samme gruppe som de østerriske og franske økonomene. Det er også grunn til å anta at enigheten blant de norske økonomene er større enn i de fleste av de andre landene. Dette har sammenheng med at vi inntil relativt nylig bare har hatt en institusjon som har kunnet tilby full sosialøkonomisk utdannelse. Det vil likevel kanskje kunne registreres en viss forskjell i oppfatninger mellom hovedmiljøer som Statistisk Sentralbyrå, Norges Bank, Finansdepartementet og økonomer i næringslivet.

Så gjenstår det å se om løse og generelle inntrykk kan bekreftes av en empirisk undersøkelse.

S. J.

Månedens sitat

Tro kan flytte fjell. Martin Feldstein, tidligere sjefsrådgiver i økonomiske spørsmål for president Reagan synes å mene at dette også er tilfellet i økonomiske spørsmål. I artikkelen «Inflation and the American Economy» i «Public Interest» våren 1982, skriver han: «It was not events but the ideas that propelled the increasing rate of inflation» og videre «the upward drift of inflation rate was the result of a fundamental set of beliefs about the economy and about macroeconomic policy that was shared by economists and policy officials during the past two decades».

ØKONOMISK DEBATTFORUM

NSF arrangerer åpent debattmøte med tema:

Betyr kortere arbeidstid og /eller nedsatt pensjonsalder høyere eller lavere arbeidsløshet?

Foredrag: Professor Michael Hoel,
Sosialøkonomisk institutt

Forberedte innlegg:
Amanuensis Hilde Bojer,
Sosialøkonomisk institutt

Direktør Olav Magnussen,
Norsk Arbeidsgiverforening

Tid: Tirsdag 23. april 1985 kl. 19.00
Sted: Apolloniasenteret,
Kronprinsensgt. 9, Oslo

Velkommen!

Aftenpostens Distribusjonsseksjon ønsker å forsterke sin innsats innenfor områdene

DISTRIBUSJONS- OG MARKEDSANALYSE

Aftenposten er Norges største abonnementsavis med over 200 000 abonnenter med et løssalgsopplag på henimot 30 000 eksemplarer.

Avisens Distribusjonsseksjon har ansvar for den samlede distribusjon og markedsføring av Aftenpostens opplag, samt ledelse av Avisenes Fellesdistribusjon som omfatter distribusjon av en rekke andre aviser. I alt teller seksjonen 3 200 medarbeidere, hvorav 2 700 avisbud.

Til nyopprettet stilling søker vi således en initiativrik medarbeider som skal arbeide med:

- Analyse av trafikk- og reisetidsundersøkelser.
- Analyse med tanke på å kartlegge faktorer som påvirker rekruttering og turnover blant avisbud.
- Analyse av markedsundersøkelser som kartlegger kjøpsårsaker innenfor abonnementssalg og løssalg.
- Analyse av salgskampanjer og resultater.
- Deltagelse i ulike former for prosjektarbeid, dels innenfor Distribusjonsseksjonen og dels på tvers av faggrensene innen avisen.

Stillingen søkes besatt av en medarbeider med høyere utdannelse, fortrinnsvis av økonomisk art, og som har noen års erfaring med markedsanalyser eller beslektede oppgaver. Forøvrig kreves initiativ, gode samarbeidsegenskaper, analytisk evne, samt en klar fremstillingsform såvel skriftlig som muntlig.

Vi tilbyr meget gode vilkår og utviklingsmuligheter i et aktivt, krevende og stimulerende miljø.

Skriftlig søknad vedlagt kopi av eksamenspapirer og attester merket «Markeds- og distribusjonsanalyse» sendes Aftenposten, Personalseksjonen Postboks 1178, Sentrum 0107 OSLO 1.

Aftenposten

Debatt:

Valutasystemets historiske utvikling

Noen kommentarer til «Penger, kreditt og valuta» Del I av Preben Munthe

Thomas Løvold

I denne artikkelen gir Thomas Løvold noen kortfattede kommentarer til enkelte deler av fremstillingen av valutasystemets historiske utvikling i boka «Penger, kreditt og valuta» av Preben Munthe. Han omtaler spesielt fastkurs-systemet og dollarens rolle i den opprinnelige avtale om Det Internasjonale Valutafond (Bretton Woods-avtalen) etterfulgt av en redegjørelse for systemets sammenbrudd fra 1973 og hovedtrekkene i den reviderte fonds-avtale som trådte i kraft i 1978. Særskilt er omtalt utviklingen av pundsterlings og dollarens funksjoner som reservevaluta.

AV
THOMAS LØVOLD*

Mine bemerkninger under valutakapitlene i denne boken er ikke uttrykk for noen helhetsvurdering, men gjelder ensidig de deler som etter mitt kjennskap til dette saksområde er villedende eller direkte misvisende.

Det er naturlig å ta utgangspunkt i følgende utsagn i innledningen til kap. XV i «Valutasystemer før den annen verdenskrig»:

«Det er vanskelig å forstå et valutasystem uten å se det i historisk sammenheng. På få områder i livet er dagens system i så stor grad et resultat av gårdagens erfaringer som nettopp i ordninger for internasjonalt betalingssamkvem.»

Ut fra dette meget berettigede syn er det desto mere forbausende at forfatteren selv demonstrerer såvidt mange misforståelser nettopp når det gjelder historien.

Begrepet nøkkelvaluta

For å begynne med *forordet,* som må formodes å inneholde særlig viktige trekk i den historiske utviklingen, sier han:

«På det internasjonale området er det i løpet av de siste år blitt stadig klarere at den amerikanske dollars stilling som nøkkelvaluta er blitt svekket. Sentralbanker, private banker, og foretak over hele verden forsøker å redusere andelen av dollar i sine beholdninger, og inkluderer en større mengde fordringer i sveitserfrancs, tyske mark og andre sterke valutaer.»

Denne innledning er lite heldig i 2 henseender: Den ene er at begrepet «nøkkelvaluta» er meget uklart og brukes i flere betydninger i boken. Den andre er at den angivelig reduserte rolle for dollaren ikke gjelder for noen av disse.

Den første betydningen er dollarens angivelige rolle som *internasjonal verdimåler.* Noen slik rolle har dollaren i realiteten ikke hatt under Bretton Woods-avtalen, og er til overmål uttrykkelig utelukket ved den reviderte fondsavtalen av 1978. Dette skal jeg komme nærmere tilbake til.

Den andre er rollen som *transaksjons- og oppgjørsvaluta,* som sålangt fra er redusert, som den tvertimot er øket betydelig.

Den tredje, som forfatteren vel må ha hatt nærmest for øyet, er rollen som *reservevaluta.* Men her foretar han en sammenblanding av ulike «reserver». Egentlig reservevaluta er den fremmede valuta som et lands *nasjonalbank* fortrinnsvis bruker til plassering av *landets* likvide reserver. Forsåvidt angår denne bruk av dollaren motsies påstanden om «svekkelse» direkte av flere talloppgaver senere i boken både tekstlig og i grafiske fremstillinger som snarere må tolkes i motsatt retning. De beløp som holdes i utlandet av «private banker og foretak», er arbeidskonti og plasseringer for deres *egen regning.*

Bemerkelsesverdig er også motsigelsene når det gjelder *kriteriene* for at et lands valuta blir brukt som andre lands reservevaluta. Et sted tales det om veksten i bruken som en funksjon av reserve-landets *driftsunderskudd,* hvilket i og for seg er riktig. Et annet sted sies det tvertimot at et vilkår er den trygghet for reservelandets utenriksøkonomiske stilling som «er uttrykt ved et *solid overskudd på driftsregnskapet overfor utlandet.* (Understrekningene av meg.)

Det passer iallfall ikke særlig godt for dollaren.

Pundet som reservevaluta

Med den sterke vekt på historiens betydning i en lærebok med perspektiver helt tilbake til tilblivelsen av en nasjonal gullstandard i England i 1821, burde det langt mere ha vært plass for en omtale av utviklingen av *pund sterlings rolle* som *reservevaluta* i det internasjonale betalingssystem.

Fra etableringen av den

* *Thomas Løvold var ekspedisjonssjef i Handelsdepartementet fra 1955–76.*

internasjonale gullstandard i 1870–80-årene og frem til den første verdenskrig i 1914 var pund sterling den helt dominerende reservevaluta. Denne rollen ble i mellomkrigstiden gradvis overtatt av dollaren som ytterligere øket sin andel etter siste krig bl.a. takket være gullinnløsningsplikten.

Men endog så sent som ved årsskiftet 1958/59, som i boken betegnes som en milepel i valutahistorien etter krigen, falt noe mere enn en tredjedel av valutareservene, ekskl. gull, på pund sterling. Etter oppgaver fra IMF var andelen imidlertid i 1982 kommet ned i ca. 2,5% av totalen og bare ca. ½% av industrilandenes reserver.

Liberalisering av løpende transaksjoner og innføring av konvertibilitet

I innledningskapitlet, som jo markerer hovedlinjene i utviklingen, sies det (s. 22):

«Liberaliseringen av handel og betalinger mellom OEEC-landene la grunnen for en liberalisering overfor resten av verden. En milepel i denne utvikling var OEEC-landenes beslutning i desember 1958 om å gjøre disse 17 lands valutaer konvertible også overfor andre land. Det viktigste i denne beslutning var å innføre *konvertibilitet overfor dollar.*»

Også dette avsnitt inneholder en sammenblanding av begrepsmessig forskjellige prosesser. En sak for seg er at det har vært en viss sammenheng i tidsforløpet og en felles målsetting for liberaliseringen av det internasjonale vare- og tjenesteutbytte og for innføringen av konvertibilitet mellom landenes valutaer.

Det burde ha vært fremhevet sterkere at utviklingen har gått gradvis i begge prosesser. Etter begrensede ordninger gjennom Den Internasjonale Oppgjørsbank (BIS) i slutten av 40-årene ble en mere generell konvertibilitet etablert i Den Europeiske Betalingsunion fra 1. juli 1950, for europeiske valutaer innbyrdes og derfra utvidet til å omfatte også dollar fra årsskiftet 1958/59.

Det savnes også påpeking av at en vesentlig forutsetning for konvertibilitet er tilnærmet likevekt i driftsbalansen mellom valutaområdene eller tilstrekkelige kredittmuligheter mellom disse innbyrdes og fra Det Internasjonale Valutafond. At så mange land holder største delen av sine reserver i dollar betyr tilsvarende kreditt til USA.

Kurssystemet i avtalen om Det Internasjonale Valutafond

Etter de uheldige erfaringer med hyppige valutakursendringer i mellomkrigstiden var et grunnleggende element i avtalen om Det Internasjonale Valutafond, som trådte i kraft den 27. oktober 1945, det såkalte *fastkurssystem.* Dette innebar for det første at kursene for de enkelte medlemslands valutaer skulle stå i et fast paritetsforhold til en felles verdimåler eller denominator. Denne denominator var definert som «gull eller US-dollar av *den vekt og finhet som gjaldt 1. juli 1944*».

De ord som er fremhevet viser klart at det her siktes til gullinnholdet i den «historiske dollar», som således ifølge avtalen var identisk med *selve enheten i systemet, nemlig 0.888671 gram fint gull.* Dobbelt-heten i definisjonen hadde rent praktiske grunner.

Ved tiltredelsen av avtalen deklarerte USA en kurs for dollaren på $35,– pr. unse fint gull (1 unse = ca 31 gram).

Til sammenligning ble gullinnholdet av den norske kronen deklarert til 0.179067 gram fint gull, som

Mars 1973 ble «slangen» flytende i forhold til dollar, «slangen brøt ut av tunnelen».

ga en initialkurs mellom kronen og dollaren på 4.96278.

For det annet var det grunnleggende for fastkurssystemet at paritetene, eller kursene, ikke skulle kunne endres utover 10% uten godkjennelse av Valutafondet og under forutsetning av at det forelå en «fundamental ulikevekt».

Systemet er i boken beskrevet bl.a. slik:

«Fastsettelse av valutakurser skulle ikke lenger overlates til myndighetene i det enkelte land, men være et anliggende for alle medlemsland.»

Dette gir et misvisende inntrykk av systemet først og fremst fordi selve *utgangspunktet,* nemlig fastleggelsen av de initiale kurser som ble deklarert ved tiltredelsen av medlemskap i Valutafondet, i praksis var helt *overlatt til hvert enkelt land selv.* En meget stor del av de problemer som oppsto etterhvert i økonomien i de vest-europeiske land etter krigen har sin opprinnelse nettopp i feilvurdering av kurspolitikken allerede fra starten av.

Dernest undervurderer forfatteren betydningen av at også endringer i de allerede etablerte pariteter i prinsippet bare kunne skje etter initiativ av vedkommende land selv. Det var derfor liten *realitet* i at fastsettelsen av valutakursene skulle være «et anliggende for alle medlemsland».

Når han summerer det hele opp med følgende vurdering: «Kritikken mot den måten Bretton Woods-systemet ble praktisert på ble derved forsterket. Systemet var for stivt, kursendringene kom for sent» – så er vel disse setninger vanskelig forenelige innbyrdes. Det var intet i selve systemet som hindret at flere meget nødvendige kursendringer, hvorav særlig to devalueringer av pund sterling og en oppvaluering av tyske mark, foruten devalueringen av dollar, med stor fordel kunne ha vært foretatt lenge før de faktisk skjedde. Det var forsåvidt snarere praktiseringen enn selve systemet som hadde hovedansvaret for de største valutakrisene og for det endelige sammenbrudd.

Nærmere om devalueringene av pund sterling i 1949 og 1967

Den første radikale kursendring skjedde i september 1949 da pund sterling ble nedskrevet med mere enn 30% og skyldtes i vesentlig grad at selve den initiale kurs for pundet, med opprettholdelsen av førkrigskursen overfor dollar, var helt urealistisk etter de store krigstap landet

hadde lidt. Da de fleste vest-europeiske valutaer dengang tradisjonelt var knyttet til pundet, førte dette til tilsvarende nedskrivninger av alle disse valutaer overfor dollar. Franske francs var da allerede nedskrevet enda mere foregående år.

Det var disse samordnede og store devalueringer i 1949 som representerte den nødvendige justering av vest-europeiske valutaer i forhold til dollar, og *ikke*, som anført i boken, de mange og mindre kursendringer mellom vest-europeiske valutaer innbyrdes i 1950–1960-årene.

Nærmere om devalueringen av dollar i 1971

Det kan vel vanskelig unngå å virke forvirrende når det et sted i boken hevdes at «som nøkkelvalutaland kunne USA ikke devaluere», mens det i et senere avsnitt opplyses at dollaren faktisk ble devaluert 2 ganger, den ene gangen angivelig i august 1971 og den andre i februar 1973.

Forvirringen skyldes uklare anvendelser av begrepet «nøkkelvaluta» som jeg har omtalt foran i kommentarer til forordet.

At en valuta brukes som «reservevaluta» har i og for seg aldri verken praktisk eller legalt vært til hinder for at den kunne devalueres, slik som det f.eks. skjedde ved den store pund-devalueringen i 1949, da pundet fremdeles var en meget viktig reservevaluta. Anderledes ville forholdet ha vært *hvis* valutaen hadde vært *verdimåler* eller denominator i systemet, men dette var, som påpekt foran, ikke tilfelle for noen valuta etter Bretton Woods avtalen.

Som et tredje argument mot devaluering av dollaren sies det i boken at «dersom andre land opprettholdt sin dollarkurs, altså endret sin valutas gullverdi i takt med dollaren, ville USA ikke kunne oppnå å endre dollarens verdi i forhold til andre valutaer – og var derved avskåret fra å endre konkurransevilkårene for landets eksport- og importkonkurrerende næringer».

Også dette argument må jo gjelde i like høy grad for enhver annen valuta når det må ventes at en endring av dens kurs mere eller mindre automatisk vil bli etterfulgt av en tilsvarende kursendring av konkurrerende lands valuta.

Her spiller forfatterens feildatering av den første dollardevaluering til august 1971 en vesentlig rolle. Det som skjedde da var at USA fragikk gullinnløsningsplikten og konverteringsplikten i forhold til andre valutaer til daværende offisielle kurs, hvilket bare innebar at dollaren dermed ble gjort *midlertidig «flytende»*. Den offisielle devaluering skjedde først ved den såkalte Smithsonion-avtalen 18. desember s.å.

Poenget lå her i at den mellomliggende tid ble brukt til nettopp slike forhandlinger med de andre land i den såkalte 10-lands gruppen som tok sikte på kursmessig å bedre USA's internasjonale konkurranseevne. Dette ble oppnådd ved omfattende innbyrdes kursendringer i en «pakkeløsning», hvorved bl.a. dollaren ble nedskrevet i forhold til gull med 7,89%, mens bl.a. DM og Yen ble oppskrevet.

Da dette var den første gang hvor det var blitt foretatt en slik «kollektiv» justering *som resultat av forhandlinger i Valutafondets regi,* ble avtalen av daværende president Richard Nixon proklamert som en *verdenshistorisk begivenhet.*

Dette er gått hus forbi i boken.

Mindre vellykket var selve *innholdet* i pakken. Det viste seg snart at heller ikke de nye kursrelasjoner til de viktigste konkurrentenes valutaer var tilstrekkelige for USA. En ny ensidig «formell» devaluering av dollaren ble derfor foretatt i februar 1973.

Da endringer i dollarens offisielle gullinnhold trengte godkjennelse av Kongressen, var slik godkjennelse i begge tilfellene sikret på forhånd.

Fastkurssystemets sammenbrudd

Det hevdes i boken at allerede etter pundkrisen i 1967 «vokste forståelsen for et system med mere fleksible valutakurser».

Om slike planer måtte ha vært drøftet på enkelte hold, hadde de ihvertfall ikke dengang dekning i oppfatningene i Valutafondets styre og råd. Endog etter at begivenhetene i begynnelsen av 1970-årene hadde gjort det klart at det trengtes en revisjon av Valutafondsavtalen, var det da praktisk talt full enighet om at en revidert avtale fortsatt måtte baseres på et fastkurssystem.

Et omslag kom i 1973, og det er her tre hendelser som markerer utviklingen i saken.

Den ene var den nevnte devalueringen av dollaren i februar 1973 som var en regulær kursendring i henhold til det dagjeldende system med faste men justerbare kurser.

Den andre var det derav utløste vedtak av deltakerlandene i det europeiske «slange-samarbeid» i mars måned s.å. om «flyting» av valutane i «slangen» i forhold til valutaene utenfor. Slik «flyting» var da allerede erklært for britiske pund sterling i 1972 og for japanske yen. Da USA på sin side ikke bandt opp dollarkursen til «slangen», var dermed i realiteten hele systemet blitt flytende fra da av.

De drastiske forhøyelser av oljeprisene, som forfatteren trekker frem i denne forbindelse, fant først sted i oktober–november s.å., altså mer enn ½ år senere.

De hadde altså ikke noe å gjøre med selve iverksettelsen av flytingen, men ble selvsagt en viktig faktor i de etterfølgende utredninger om eventuell gjeninnføring av et fastkurssystem i en revidert avtale.

Kurssystemet i den reviderte Valutafondsavtale

Det er en sterk forenkling når det i omtalen av det nye kurssystemet sies at medlemslandene «fikk et valg mellom å holde fast valutakurs eller fluktuerende».

«Å holde fast kurs» har flere betydninger alt etter hvilke tilknytninger det er tale om. I den foreliggende situasjon er det vel egentlig bare US-dollar som ikke har noen offisiell fast tilknytning overhodet siden myndighetene bare sporadisk intervenerer i markedet. De fleste valutaer har sterkere eller svakere tilknytning, dels i form av innbyrdes gruppebindinger, hvorav den viktigste er European Monetary System (EMS), dels i form av individuelle bindinger til ulike «kurver» av valutaer som landene selv har sammensatt til eget bruk og med bestemmelser om vektforhold mellom kurvenes valutaer, slik som den norske kronen har hatt siden årsskiftet 1978–79. Endelig forekomme sterkere eller svakere bindinger til annen valuta.

Det karakteristiske for et fastkurs-system i valutafondsavtalens forstand er noe mer vidtgående enn dette, nemlig tilknytning til *en felles verdimåler for alle medlemslands valutaer.* Denne denominator var etter den opprinnelige avtale gull.

Den reviderte avtale er åpen for gjeninnføring av et slikt system med en felles

denominator, men det er *uttrykkelig utelukket* at denne kan være gull eller noen enkelt nasjons valuta. Forutsetningen er altså enten «De spesielle trekkrettigheter», SDR, eller et annet kurvsystem.

Et positivt og lite realistisk vilkår er at Fondet, med et stemmeflertall på minst 85%, finner at forholdene har utviklet seg slik at de tillater gjeninnføring av et sådant paritetssystem, men det vil også da fortsatt være overlatt til de enkelte land selv å bestemme om de vil delta.

Formål og prinsipper i den reviderte Valutafondsavtalen

Det er villedende når fremstillingen flere steder må gi inntrykk av at endringene i fastkurs-systemet er forbundet med større endringer i Fondets formål og prinsipper.

Selve formålsbestemmelsene er nesten ordlydende gjengangere fra den opprinnelige avtale.

Om de angivelige nye prinsipper sies det at avtalen «er revidert slik at landene nå har anledning til å føre den valutakurspolitikk som best samsvarer med målene for indre økonomisk stabilitet». Heller ikke dette er nytt, men det egentlige problem ligger jo fremdeles i mulighetene for konflikt mellom en slik nasjonalt bestemt kurspolitikk, og at landene samtidig også «i samarbeid med Fondet skal bidra til ordnede valutaforhold og til å fremme et system med stabile valutakurser».

Også i den opprinnelige avtalen var et lands kurspolitikk prinsipielt «et internasjonalt anliggende».

KØBENHAVNS UNIVERSITET

Lektorstillinger under det statsvidenskabelige fagråd

Under det statsvidenskabelige fagråd vil tre stillinger som lektor snarest muligt være at besætte. En af disse kan eventuelt være et ekstraordinært lektorat i henhold til forskerrekrutteringsplanen.

Der skal besættes én lektorstilling inden for hvert af følgende fagområder:

1. *Driftsøkonomi/erhvervsøkonomi;* der lægges især vægt på at få ansøgere, der er kvalificerede inden for et eller flere af følgende områder: Operationsanalyse, planlægning, industriøkonomi og finansiering. (J.nr. 2,2-5-201)
2. Økonomi med krav om kvalifikationer inden for et eller flere af områderne: a) *International økonomi* b) *Pengeteori og pengepolitik.* (J.nr. 2,2-5-202)
3. Økonomi med krav om kvalifikationer indenfor *planlægning.* Det vil være ønskeligt om ansøgeren kan kombinere teorien med praktiske anvendelser. Det vil endvidere være ønskeligt, at ansøgeren har kendskab til planlægning i såvel offentlig som privat virksomhed. Det vil også være ønskeligt, at ansøgeren kan påtage sig undervisning i faget driftsøkonomi på 2. årsprøve. (J.nr. 2,2-5-203)

Ansættelse forudsætter forsknings- og undervisningsmæssige kvalifikationer svarende til, hvad der opnås gennem ansættelse som adjunkt efter den nye stillingsstruktur. Stillingen aflønnes efter overenskomst mellem Finansministeriet og den pågældende organisation. Der ydes sædvanligt lektortillæg.
Forventelig månedsløn 18 000 kr.–22 000 kr. (ca.) afhængig af tidligere beskæftigelse.
Stillingen indebærer forpligtelse til undervisning, vejledning og eksamensarbejde såvel på årsprøverne som på det statsvidenskabelige studiums afsluttende del.

Der lægges vægt på undervisningsmæssig erfaring og da det statsvidenskabelige studienævn skal have lejlighed til at udtale sig om ansøgernes undervisningsmæssige kvalifikationer, må ansøgningerne tillige indeholde oplysninger, der gør dette muligt. En liste, der opregner en række forhold, som er af betydning for nævnte udtalelse, samt iøvrigt yderligere oplysninger om stillingens indhold kan fås ved henvendelse til fakultetssekretær Arne Olsen (01) 11 08 28.

Ansøgningen bedes så vidt muligt bilagt tre eksemplarer af de arbejder, der ønskes inddraget i bedømmelsen. Endvidere bedes vedlagt en fortegnelse over samtlige bilag, der fremsendes i forbindelse med ansøgningen. Hvert af bilagene ønskes nummereret og mærket med ansøgerens navn. Hvis der vedlægges arbejder, der er resultat af et gruppearbejde, skal omfanget og karakteren af ansøgerens andel i hvert af arbejderne fremgå af ansøgningen, om muligt ved en erklæring underskrevet af en af de øvrige medforfattere eller eventuelt af chefen for den institution eller det kontor, hvor arbejdet er udført.

Opmærksomheden henledes på, at bedømmelsesudvalgets indstilling i sin helhed vil blive tilsendt ansøgerne.

Ansøgninger stiles til
rektor for Københavns Universitet og fremsendes til
Det samfundsvidenskabelige fakultet,
Nørregade 10, postboks 2177, 1017 København K,
således at de er fakultetskontoret i hænde senest onsdag den 1. maj 1985 kl. 12.00.

Debatt:

Svar til Thomas Løvold

AV
PREBEN MUNTHE

Ekspedisjonssjef Thomas Løvolds innsigelser mot de valutahistoriske deler av min bok, *Penger, kreditt og valuta*, er av to slag: 1. feil og 2. utelatelser. Som jeg skal vise nedenfor kan jeg ikke – selv med min beste vilje – se at det er hold i hans anførsler om «feil». Når det gjelder punkt 2 kan man naturligis alltid hevde at en fremstilling er for knapp. Jeg skal være den første til å understreke at den valutahistoriske utvikling er full av enkelt-begivenheter som er interessante og som kunne omtales i adskillig bredde. Spørsmålet er bare om dette ville sprenge naturlige rammer. Det dreier seg her om en bok som skal dekke et langt større felt enn bare valutahistorien, og da har jeg ment at ca. 50 av i alt 380 sider var et rimelig omfang. Jeg er redd for at den grad av detaljerthet som Løvold angir, lett ville bringe de valutahistoriske avsnitt opp i det dobbelte omfang.

Så til de påståtte feil. Jeg skal ta dem i samme rekkefølge som Løvold og benytte hans avsnittsoverskrifter. En del går jeg ikke inn på, fordi jeg mener at teksten i min bok er klar nok. De som ønsker å vurdere Løvolds innsigelser, kan derfor gjøre det ved å gå til «kilden».

Begrepet nøkkelvaluta

Løvold mener at min bruk av ordet «nøkkelvaluta» er uklar. I det sitatet fra forordet som han påberöper, kan det vel ikke være tilfelle, for der sies det klart at det dreier seg om nøkkelvalutaens (dollarens) rolle som reservevaluta. Det ser også ut til at Løvold mener at jeg ikke har rett i min anførsel om at sentralbankers og andre aktørers beholdninger av dollar i de senere år er blitt redusert relativt sett. Det er merkelig, for her har vi statistikk for den viktigtste delen av disse beholdninger: I IMF's siste årsberetning (s. 61) heter det at dollarens andel av sentralbankenes beholdninger av fremmed valuta gikk ned fra 78 prosent i 1977 til 55 prosent i 1980 og så økte til 58 prosent i 1982 og 1983. Hovedtrekket i utviklingen – nedgangen fra 78 til 58 prosent – er klar, men jeg skal gjerne vedgå at de senere års oppgang – fra 55 til 58 prosent – er et brudd i trenden, og at dette kanskje burde fremheves. Denne oppgang avspeiler nok i betydelig grad stigningen i dollarkurs. Derfor må man vente at prosenten kan bli enda høyere for 1984. Et eventuelt dollarfall senere vil nok igjen snu utviklingen.

Kurssystemet i avtalen om Det Internasjonale Valutafond

Løvold siterer fra min fremstilling en setning som går ut på at fastsettelsen av valutakursene ikke skulle overlates til det enkelte lands myndigheter, men være et anliggende for IMF's medlemsland. Løvold finner dette misvisende. Jeg må si det samme om hans innvendinger.

Sitatet er hentet fra avsnittet om «De grunnleggende prinsipper» bak IMF. Avsnittet begynner slik:

«Både den britiske og den amerikanske planen bygget på enkelte grunnleggende prinsipper. I stor utstrekning gjenspeilet disse de erfaringer man mente å ha høstet i mellomkrigstiden. Disse prinsipper ble også grunnleggende for den *Avtale om det internasjonale valutafond* som ble vedtatt i Bretton Woods.»

Det skulle vel være klart at jeg her omtaler Keynes- og White-planene og IMF-avtalen. At man i disse dokumenter bygde på prinsippet om valutakursfastsettelse som et anliggende for den internasjonale organisasjon (IMF), og ikke som en sak for det enkelte lands regjering, trodde jeg ikke det kunne herske tvil om. Det finnes tallrike dokumenter som viser dette. La meg nøye meg med to sitater.

På grunnlag av Keynes' første memorandum presenterte finansministeren den britiske planen i Underhuset 2. februar 1943. Der sa han blant annet:

We want an orderly and agreed method of determining the value of national currency units, to eliminate unilateral action and the danger which it involves that each nation will seek to restore its competitive position by exchange depreciation.

Om Whiteplanen skriver Richard Gardner (s. 74):

In specific terms, member countries would have to surrender the right to vary their exchange rates; abolish all forms of exchange control; and submit to Fund supervision over domestic policies.

Etter min mening kan det ikke være den ringeste tvil om at valutakursene skulle underkastes Valutafondets godkjenning.

Når Løvold skal godtgjøre at min fremstilling er misvisende, påberoper han den praksis som ble fulgt av Valutafondet. For ham er det altså ingen forskjell mellom prinsippene i fondsavtalen og praktiseringen av avtalen. La gå med det. Men det han skriver om praktiseringen er heller ikke riktig, nemlig at fastleggelsen av de initiale paritetskurser «i praksis var helt overlatt til hvert enkelt land selv». I den offisielle historie om IMF heter det:

By the middle of September 1946 countries had begun to communicate par values, and early in October a program for their consideration was worked out. Thereafter the Board reviewed the proposals put forward by all the member countries, beginning with the U.S. dollar, for which purpose the staff provided an appraisal of each of the par values proposed. The review occupied the Direc-

tors throughout November and the early part of December. (Horsefield s. 156.)

Nå skal det føyes til at den eksaminasjon som fondets ledelse foretok, konkluderte med at de kurser som var foreslått av medlemslandene skulle aksepteres. Forslagene ble altså vurdert, men ikke forandret. Det er derfor misvisende å gi inntrykk av at kursfastsettelsen stadig var et nasjonalt anliggende.

Løvold hevder videre at kurser bare kunne endres etter initiativ av det berørte land, og at medlemsforpliktelsen derfor ikke innebar noen stor realitet. – Denne fremstillingen kan jeg ikke akseptere. Enhver som har fulgt Valutafondets politikk vil vite at fondet forsøker å føre en dialog med de land som har en «fundamental ulikevekt» i sitt utenriksregnskap. I denne dialog vil naturligvis fondet gi sitt syn til kjenne også når det gjelder valutakursen. Det er heller ikke så sjelden at fondet har stilt kursjustering som vilkår for at landet skal få lån.

Endelig gir Løvold en skjev fremstilling av det jeg skriver om *praktiseringen* av Bretton Woods-systemet. Jeg skriver at systemet ble praktisert for stivt. Løvold skriver at ikke systemet, men praktiseringen var for stiv. Vi er altså enige om at feilen lå i praktiseringen, ikke i systemet. Men hvorfor er han da uenig i min fremstilling?

Devaluering av dollaren 1971

I dette avsnittet gir Løvold en høyst utilfredsstillende «gjengivelse» av min tekst. Han omtaler min «feildatering av den første dollardevaluering til august 1971», men dette har han ikke dekning for. Jeg skriver at den amerikanske regjering 15. august 1971 meddelte at den blant annet ville «oppgi den faste valutakurs. Sentralbanken... ville ikke lenger støtte kursen i markedet, men aksepterte flukturerende valutakurser» (s. 254). Her står det altså ikke at dollaren ble devaluert. Dette skjedde først 4 måneder senere ved Smithsonian Agreement. Forhandlingene frem til denne avtalen er omtalt i min bok, og hvor Løvold har fått det fra at denne begivenhet er «gått hus forbi i boken», er meg ubegripelig.

Fastkurssystemets sammenbrudd

Min påstand om at forståelsen for et system med mer fleksible valutakurser vokste etter pundkrisen i 1967, trekker Løvold i tvil. Den hadde i hvert fall ikke dekning i oppfatningene i Valutafondets styre og råd, sier han.

Mitt utsagn gjelder *ikke* de interne drøftelser i fondet, og det tror jeg heller ingen leser kan få inntrykk av. Utsagnet gjelder den valutapolitiske debatt generelt, og jeg mener det er god dekning for det. Enhver som fulgte denne debatten vet at drøftelsen om faste eller flytende kurser ble stadig livligere i denne periode, og at stadig flere økonomer utover i 1960-årene ble talsmenn for flukturerende kurser.

For øvrig er jeg så fri å tro at denne debatten ikke gikk fondets styre og råd forbi, og at den kan ha vært en medvirkende årsak til at disse organer forstod «at det trengtes en revisjon av Valutafondavtalen». Selv om disse organer ikke gikk inn for flukturerende kurser på ennå noen år, må de jo ha sett noen av poengene som tilhengerne av dette systemet hadde. Dette går helt klart frem av de Vries' fremstilling av fondets virksomhet i disse årene.

Preben Munthe

KILDER:

De Vries, M. G.: The International Monetary Fund 1966–71. Washington 1976.

Gardner, Richard N.: Sterling-Dollar Diplomacy. The Origins and the Prospects of Our International Economic Order. New York 1969.

Horsefield, J. Keith: The International Monetary Fund 1945–1965. Twenty Years of International Monetary Cooperation. Washington D.C. 1969.

International Monetary Fund. Annual Report 1984. Washington D.C.

NORGES BANKS FOND TIL ØKONOMISK FORSKNING

I samsvar med Fondets formål kan det i juni 1985 utdeles bidrag til forskning, især anvendt forskning, på det økonomiske område, herunder også studier i utlandet i forbindelse med spesielle forskningsoppgaver. Det kan også ytes bidrag til dekning i forbindelse med gjesteforedrag og -forelesninger innenfor det økonomiske fagområde og for deltakelse i internasjonale forskningskonferanser. Bidrag gis ikke til rene utdanningsformål.

Søknadsskjema kan en få ved å henvende seg til:
Norges Banks fond til økonomisk forskning
Postboks 336, Sentrum
0101 Oslo 1
Tlf. (02) 41 21 20 linje 222
Søknadsfristen er 1. mai 1985.

Petter Jakob Bjerve
Formann

Framskriving av tilgang på arbeidskraft[1])

I denne artikkelen presenteres en modell for beregning av tilgang på arbeidskraft, som er utviklet i Statistisk Sentralbyrå. Modellen er først og fremst egnet til å illustrere hvordan befolkningsutviklingen vil påvirke tilgangen på arbeidskraft. Ulike utviklinger i yrkesdeltakingsmønsteret kan imidlertid også legges inn. Det er imidlertid ikke bygd inn eksplisitte atferdsrelasjoner som forklarer hvordan tilbudet kommer til å utvikle seg. Modellen kan bruke både grove og detaljerte befolkningsoppdelinger som grunnlag for beregning av framtidig arbeidsstyrke.

Noen egenskaper ved modellen vil bli kommentert og det presenteres noen beregninger over tilgangen på arbeidskraft fram mot år 2000. Selv om resultatene viser seg å overestimere arbeidsstyrken sammenlignet med tall fra arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) i 1984, indikerer resultatene at vi fortsatt må vente en betydelig tilgang til arbeidsstyrken. En nærmere sammenligning med tall for AKU 1984 nevnes helt til slutt.

AV
KJETIL SØRLIE

Beskrivelse av modellen for arbeidskraftsframskrivinger (MATAUK)

Kort om selve modellen

MATAUK (Modell for arbeidskraftstilgang etter alder, utdanning og kjønn) inngår i et system med tre andre modeller i Statistisk Sentralbyrå. Det er Byråets befolkningsmodell, Byråets utdanningsmodell og Byråets modell for framskriving av befolkningen etter ekteskapelig status. MATAUK består selv av tre delmodeller, en fordelingsmodell som kryssgrupperer befolkningen etter alder, kjønn, utdanning og ekteskapelig status, en yrkesdeltakingsmodell og en timeverksmodell. Innenfor timeverksmodellen arbeides det med å lage en undermodell for deltidsarbeid. De forskjellige delmodellene i MATAUK er satt sammen etter modulprinsippet slik at hver delmodell kan skiftes ut og erstattes uten at de andre delmodellene påvirkes. Dette gir også muligheter til å operere med alternative delmodeller parallelt. Figur 1 gir oversikt over strukturen i MATAUK.

Utdanningsmodellen, Hernæs (1985), gir befolkningen framskrevet etter alder, kjønn og 235 utdanningsgrupper. Over halvparten av utdanningsgruppene spesifiserer tall for elever og studenter. Modellen for ekteskapelig status, Brunborg m.fl. (1981), gir en framskriving etter alder, kjønn og sivilstandsgruppene «ugift», «gift» og «før gift». Begge modellene er konsistente med befolkningsmodellen for hver ettårsklasse og kjønn, Rideng m.fl. (1985). Resultatene kobles så sammen i befolkningsdelen i MATAUK, slik at vi får en framskriving med fullstendig kryssgruppering etter alder, kjønn, utdanning og ekteskapelig

Figur 1. *MATAUK – en modell for framskriving av arbeidsstyrken.*

[1]) Mye av innholdet i denne artikkelen ble lagt fram på en konferanse for programmet «Arbeid i 80-åra», Lysebu, 12.–14. november 1984, ved Olav Ljones og Kjetil Sørlie.

status, Sørlie (1985). Kryssgrupperingen mellom utdanning og ekteskapelig status lages med utgangspunkt i tilsvarende fordelinger fra et basisår for aldersgrupper og kjønn. For hvert framskrivingsår blir fordelingene justert slik at observerte forskjeller i sivilstandsfordeling mellom utdanningsgrupper beholdes og slik at den totale sivilstandsfordeling blir identisk med resultatet fra modellen for ekteskapelig status. Tilsvarende blir den totale utdanningsfordelingen den samme som etter utdanningsmodellen.

I persondelen i MATAUK, se figur 1, får vi framskrevet befolkningen 16–74 år, etter ettårsklasser og kjønn, 39 utdanningsgrupper og de tre gruppene for ekteskapelig status. Utdanningsgruppene er aggregater av de 235 gruppene i utdanningsmodellen. Figur 2 viser hvordan de er satt sammen av klassetrinn og fagfelt. Tre av gruppene omfatter elever og studenter. Av de øvrige 36, som omfatter personer som ikke er under utdanning, er det to grupper for uoppgitt.

En tidligere versjon av MATAUK, Fridstrøm (1981), fremskrev befolkning, arbeidsstyrke og timeverkstall uten at det i modellen var mulig å velge en ønsket persongruppering. Modellen opererte med en fast gruppeinndeling, valgt en gang for alle. F.eks. opererte den bare med to utdanningsgrupper. Nå er MATAUK mer fleksibel på dette punkt. Det er mulig å velge aldersgruppering fritt, og det er mulig å velge vilkårlige aggregater av de 39 utdanningsgruppene. Tilsvarende kan f.eks. to av gruppene for ekteskapelig status slås sammen, hvis man ønsker det.

Yrkesdeltakingsmodellen beregner antall personer i arbeidsstyrken for hver av de persongruppene en har valgt. Dette gjøres ved først å lage anslag for framtidige yrkesprosenter i hver enkelt gruppe og deretter ved å multiplisere disse med framskrevet tall på personer i gruppen.

«Kjetil Sørlie er cand.act. og ansatt i Sosiodemografisk forskningsgruppe i Statistisk Sentralbyrå. Arbeidsområdet er utvikling og bruk av befolkningsmodeller, kombinert med til dels utstrakt bruk av EDB».

Figur 2. *Utdanningsgrupperinger i MATAUK. Fin gruppering, 39 grupper (X)*

Grov gruppering, 14 grupper

Fagfelt	Klassetrinn: 7-9 år	10 år	11-12 år	13-16 år	17-20 år
Personer som ikke er under utdanning:					
1. Almennfag	1 X	2 X	X		
2. Humaniora, estikk		3 X	X	X	X
3. Undervisning		X	X	X	X
4. Adm. og økonomi		4 X	X	5 X	X
5. Ind. håndv.teknikk		6 X	X	7 X	X
6. Samferdsel		8 X	X	X	
7. Helsevern		9 X	X	X	10 X
8. Jord- skog og fiske		11 X	X	X	X
9. Tj.yting forsvar		12 X	X	X	X
0. Uoppgitt fagfelt		13 X		X	
Personer som er under utdanning:					
Alle fagfelt		14 X	X	X	

Timeverksmodellen er analog med yrkesdeltakingsmodellen i struktur. Etter først å ha laget anslag for framtidig gjennomsnittlig arbeidstid pr. uke multipliseres anslagene med tallene beregnet for arbeidsstyrken. Også i denne modulen kan persongruppering velges fritt, det er ikke nødvendig å bruke de samme gruppene som i yrkesdeltakingsmodellen. Det arbeides som nevnt med å implementere en deltidsmodell i denne modulen av MATAUK.

Ved all bruk av MATAUK må vi peke på de tolkningsproblemene vi står overfor. Langt på vei framskriver vi et markedspunkt uten å ta hensyn til utviklingen i etterspørselsforhold og lønninger. Hvis en selv velger en utviklingsbane for yrkesprosenter og arbeidstider, står en imidlertid selv som bruker fritt til å bygge inn ulike vurderinger av etterspørselsutviklingen.

Estimering og gruppering

Datagrunnlaget for estimering av yrkesprosenter og gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid i MATAUK er ar-

beidskraftsundersøkelsene (AKU). I prinsippet kan også andre data brukes, men utenom AKU finnes det ikke kilder i dag som gir oss tidsseriedata. Svakheten ved AKU er naturligvis at det ligger høy usikkerhet i materialet når vi skal estimere for små persongrupper.

Innenfor MATAUK er det i en delmodell utviklet en generell prosedyre for estimering, glatting og forlenging av trender med basis i AKU-data for en periode av minst 7 års varighet. Den blir beskrevet noe nærmere nedenfor. Ved to kjøringer i 1984 ble det estimert yrkesprosenter og gjennomsnittlige arbeidstider for årene framover, først med basis i perioden 1976–1982 (SU nr. 6, 1984) og deretter en revidert kjøring med basis i perioden 1977–1983. Den siste skal det presenteres tall for i denne artikkelen. Til estimering ved disse kjøringene brukte vi en aggregert persongruppering med 10 aldersgrupper, 14 utdanningsgrupper og de tre gruppene for ekteskapelig status for kvinnene. For menn ble det bare gruppert etter alder og utdanning.

De 10 aldersgruppene er:

16–19 år, 20–24 år, 25–29 år, 30–39 år, 40–49 år
50–59 år, 60–64 år, 65–69 år, 67–69 år, 70–74 år

De 14 utdanningsgruppene framgår av figur 2. Som figuren viser er disse aggregater av de 39 gruppene. De 14 gruppene er som vi ser mer orientert mot arten enn mot lengden av utdanningen. Dette har sammenheng med at vi også skal koble tilbudssiden mot etterspørselen i arbeidsmarkedet og på den måten prøve å lage en markedsmodell.

Forutsetninger i befolkningsframskrivingene bak MATAUK

Som nevnt ligger det tre befolkningsframskrivinger bak framskrivingen av arbeidsstyrken og timeverkstallene.

Fra den siste tabellpublikasjonen som er laget ved hjelp av befolkningsmodellen, NOS B317, er det lagt til grunn alternativ K182. Her er dødeligheten redusert fra nivået i 1981 med ett prosentpoeng hvert år f.o.m. 1982 t.o.m. 1991. Deretter holdes dødeligheten konstant. Fruktbarheten holdes konstant gjennom hele framskrivingsperioden lik nivået i 1981. Det forutsettes videre en netto innvandring på 4 000 personer hvert år i perioden. Estimatene laget til befolkningsmodellen baserer seg på perioden 1977–1980.

Utviklingen i ekteskapelig status forutsettes også å være konstant gjennom framskrivningsperioden. Giftemålsrater og skilsmissehyppigheter holdes som gjennomsnittsnivået i perioden 1975–1978. Til slutt er også utdanningstilbøyelighetene holdt konstante, og basisperioden er 1979–1980.

Fra arbeidskraftsdelen av MATAUK presenterer vi resultatene i to alternativer: Det ene holder yrkesprosenter og gjennomsnittlige ukentlige timetall konstant lik nivået på disse i 1983 og det andre viderefører trender i utviklingen fra perioden 1977–1983. De to alternativene blir omtalt som «konstant-alternativet» og «trend-alternativet».

Figur 3a. *Illustrasjon av vekstbaner og yrkesprosenter*

Nærmere om hvordan trend-alternativet er utformet

I dette avsnittet skal vi gi en liten beskrivelse av trendalternativet. Men først vil vi drøfte hva vi egentlig skal mene med «trend». En generell definisjon på «konstant» og «trend» er at begge gir uttrykk for at noe er konstant, det første refererer til konstant nivå, det andre til konstant endring. Men hva er en konstant endring? Figur 3a illustrerer forskjellige muligheter for hva vi kan mene med det.

Hvis vi antar at veksttakten i yrkesdeltakingen fra år til år er konstant, vil utviklingen i tilsvarende yrkesprosent følge en eksponensiell bane. Det er illustrert i bane 1 på figuren. En direkte forlenging av gjennomsnittsveksten i basisperioden gir en slik sterkt økende yrkesprosent som vil vokse «rett i taket». Dette er selvfølgelig helt urealistisk. For mange persongrupper har vi i 70- og 80-årene observert vekst hvor yrkesprosentene har lagt seg langs rette linjer, slik som figuren viser. En tenkelig fortsettelse er da å forlenge linjene videre som i bane 2. Det forutsetter riktignok en reduksjon i årlig veksttakt, men de fleste vil likevel tro at heller ikke dette er noen realistisk utvikling i det lange løp. Egentlig er det vel intuitivt å anta at fortsatt vekst heller vil gi yrkesprosenter langs en bane som flater ut når yrkesprosenten kommer høyt (eller lavt) nok. Bane 3 illustrerer en slik utvikling. Trendbegrep av denne typen reiser to problemstillinger:

A. Hvor mye lavere skal veksten være i en bane som 3 i forhold til i bane 2 og hvordan skal veksten dempes fra år til år?
B. Hvilket nivå skal yrkesprosenter konvergere mot når veksten nærmer seg null og når skal dette skje?

Ettersom vi er nødt til å velge et slikt trendbegrep må vi også gå videre inn på disse problemstillingene.

Nå har yrkesprosentene for ulike persongrupper selvfølgelig utviklet seg forskjellig gjennom de senere år. Gifte kvinner i visse aldre med høy utdanning har hatt sterkest øking i yrkesdeltaking, for grupper av menn har yrkesdeltakingen gått ned. Med fin oppdeling på personkjennetegn ser vi utviklinger hvor både nivå- og endringstall er forskjellige. En generell trendmodell må da være slik at den kan behandle alle grupperingene, og samtidig behandle dem slik at særtrekk ved hver enkelt

Figur 3b.

Figur 3c.

av dem blir tatt hensyn til. Figur 3b og 3c viser f.eks. to utviklinger hvor nivået på yrkesprosentene er forskjellige men veksten i dem relativt lik. Bør trendforlenging slå ulikt ut i disse to eksemplene? Det er rimelig å tro. Vi har etterstrebet å finne metoder som venter med å la baner som den i 3b flate ut i forhold til tidspunkt for utflating av den i 3c. Likeledes har vi sett etter metoder som velger konvergeringsnivået i 3b lavere enn i 3c. Figurene illustrerer dette. Tilsvarende gir metoden raskere utflating av baner med lavere vekst, som rimelig er. Vi har utviklet en prosedyre som tar hensyn til det vi nå har nevnt, som er implementert i modellen. Det sentrale i denne er avdempingsmekanismen, som er laget slik at den gir ulike baner for veksten, avhengig av en del faktorer. Faktorene er nivå- og endringstall for yrkesprosenter i basisperioden og i framskrivingsperioden opp til det tidspunkt (år) vi ser på og absolutte maksimums- og minimumsnivå for hvor store yrkesprosentene kan tenkes å være. Det siste er eksogene parametre i modellen som ved disse kjøringene er lagt nær 0 og 1. Det er altså mulig å legge inn restriksjoner på det fysiske mulighetsområdet, men det er ikke gjort ved disse kjøringene.

Med referanse tilbake til de to problemstillingene (A og B) kan vi si at vi har laget en modell for A som gir implisitt løsning på B avhengig av de faktorene vi nevnte. Det enkleste av formelapparatet er gjengitt i et appendix.

Figur 4 viser eksempler på yrkesprosenter framskrevet ved hjelp av dette opplegget. I tillegg er AKU's observasjoner for perioden 1976–1984 tegnet inn på figuren.

Resultater fra arbeidskraftframskrivingene

Det er som nevnt gjort to kjøringer med modellen. Jeg skal presentere noen hovedresultater fra framskrivingen basert på perioden 1977–1983.

Etter denne vil tallet på personer i arbeidsstyrken øke med 274 tusen fram til år 2000, dersom «dagens» prosenter av yrkesaktive i ulike befolkningsgrupper holder seg. Det betyr en øking fra drøyt 2 millioner yrkesaktive i 1983 til snaut 2,3 millioner i år 2000. Hvis de siste års tendens til økende yrkesdeltaking fortsetter fram til århundreskiftet, kan økingen komme opp i 350 tusen. Tallene gjelder personer i aldersklassene 16–74 år.

Med dagens nivå for yrkesdeltaking vil tallet på yrkesaktive kvinner og menn øke med hhv. 140 og 134 tusen, mens en videreføring av trenden vil bety 232 tusen flere yrkesaktive kvinner og bare 118 tusen flere menn.

I perioden fram til år 2000 vil befolkningen i alder 16–74 år øke med 169 tusen. Når den beregnede yrkesbefolkning vil øke så mye sterkere, selv med uendret yrkesdeltaking, skyldes dette at yrkesdeltakingen varierer med kjønn, alder, utdanning og ekteskapelig status og at befolkningens sammensetning etter disse kjennetegn endrer seg. Generelt kan vi si det er tre faktorer som gir bidrag til endring i arbeidsstyrken:

- endring i befolkningsnivå
- endret sammensetning i befolkningen etter kjønn, alder, utdanning etc.
- endret yrkesdeltaking.

De to befolkningsfaktorene er alene om å styre utviklingen i konstant-alternativet, mens den tredje faktoren også gir bidrag til resultatene i alternativet med trend.

Etter trend-alternativet vil mennene gjennom hele perioden ha en svak nedgang i sin yrkesaktivitet, men tallet på yrkesaktive vil likevel øke. Dette skyldes at vekst og effekt av endret sammensetning etter alder og utdanning av den mannlige del av befolkningen gir større virkning enn effekten av nedgangen i yrkesdeltakingen.

Veksten i den kvinnelige befolkning er omtrent den samme som for menn. Effekt av endret sammensetning i befolkningen er imidlertid sterkere for kvinnene, i det det er større nivåforskjeller i yrkesdeltaking mellom grupper av kvinner. Til slutt viser trendene at kvinnene fortsatt vil øke sin yrkesaktivitet. Denne økingen vil etter modellen imidlertid avta etter 1990. Inntil 1990 kan det se ut som om de tre faktorene vil bidra temmelig jevnt til den fortsatte vekst i kvinnelig arbeidsstyrke.

Figur 4. *Eksempler på yrkesprosenter for noen persongrupper. AKU 1976–1984 og trendframskrevet 1983–2000*

Tabell 1. *Arbeidsstyrke og ukentlige timeverkstall. AKU 1976-1983 og framskrevet 1948-1990*

	ARBEIDSSTYRKE. 1000			UKENTLIG TIMEVERK. 1000		
	AKU	Alternativ		AKU	Alternativ	
		Som 1983	Med trend		Som 1983	Med trend
1976	1 821			60 791		
1977	1 851			61 096		
1978	1 888			61 835		
1979	1 909			61 893		
1980	1 947			62 977		
1981	1 971			63 594		
1982	1 998			63 481		
1983	2 024			63 320		
1984		2 044	2 056		66 011	66 201
1985		2 063	2 087		66 726	66 944
1986		2 083	2 117		67 469	67 686
1987		2 102	2 144		68 168	68 364
1988		2 121	2 170		68 875	69 022
1989		2 139	2 195		69 582	69 663
1990		2 157	2 217		70 248	70 257

Tabell 2. *Personer 16-74 år i arbeidsstyrken, utvalgte år. 1000*

	I ALT		MENN		KVINNER	
	alternativ		alternativ		alternativ	
År	Som 1983	Med trend	Som 1983	Med trend	Som 1983	Med trend
1983	2 024	2 024	1 156	1 156	868	868
1984	2 044	2 056	1 166	1 164	878	892
1985	2 063	2 087	1 175	1 171	888	916
1987	2 102	2 144	1 194	1 187	908	957
1990	2 157	2 217	1 221	1 210	936	1 007
1995	2 233	2 305	1 258	1 244	975	1 061
2000	2 298	2 374	1 290	1 274	1 008	1 100

Tabell 3. *Gjennomsnittlig årlig vekst i arbeidsstyrken etter kjønn. Prosent.*

	I ALT		MENN		KVINNER	
	alternativ		alternativ		alternativ	
År	Som 1983	Med trend	Som 1983	Med trend	Som 1983	Med trend
1983-85	0.97	1.56	0.84	0.66	1.15	2.74
1985-87	0.94	1.36	0.79	0.66	1.13	2.24
1987-90	0.87	1.12	0.74	0.66	1.03	1.69
1990-95	0.69	0.78	0.60	0.55	0.81	1.06
1995-2000	0.58	0.59	0.51	0.47	0.67	0.73

Tabell 4. *Kvinner 16-74 år etter ekteskapelig status i arbeidsstyrken. 1000*

	UGIFTE		GIFTE		FØR GIFTE	
	alternativ		alternativ		alternativ	
År	Som 1983	Med trend	Som 1983	Med trend	Som 1983	Med trend
1983	212	212	576	576	80	80
1984	214	219	582	590	82	83
1985	219	227	585	604	84	85
1987	228	239	591	628	89	90
1990	238	255	604	655	94	97
1995	242	261	629	692	104	108
2000	244	264	651	718	113	118

Tabell 1 viser totaltall for arbeidsstyrke og ukentlige timeverkstall. Utførte timeverk i AKU ligger lavere enn det framskrevne tilbudet, det skyldes at det i tilbudte timeverk i framskrivingen også kommer med timeverk som tilbys fra arbeidsløse. Det ligger altså en definisjonsforskjell mellom begrepene «utførte timeverk» og «tilbudte timeverk». Videre ser vi at de to alternativene omtrent gir de samme anslag på timeverkstall. Det betyr at å forlenge de to trendene, tendensen til økt yrkesdeltaking og tendensen til reduksjon i arbeidstider, nesten balanserer i forhold til å regne med konstant utvikling videre etter 1983.

Tabell 2 viser arbeidsstyrken etter kjønn for noen år fram mot år 2000, tabell 3 viser veksten i arbeidsstyrken.

Beregningene gir også tall for kvinner spesifisert etter ekteskapelig status. Av tabell 4 ser vi at veksten i arbeidsstyrken av gifte kvinner er lavere enn veksten både for de ugifte og de før gifte. Dette rimer tilsynelatende dårlig med det vi vet om at det er de gifte kvinnene som øker sin yrkesdeltaking mest. Igjen finner vi forklaringen ved å se på bidragene fra de tre faktorene. Gruppen av gifte kvinner totalt vokser lite og alderssammensetningen endrer seg i retning av at de i gjennomsnitt blir eldre. Gruppen får heller ikke bedret sin utdanning så mye sammenlignet med spesielt ugifte kvinner. Nesten hele veksten i arbeidsstyrken av gifte kvinner skyldes økt yrkesdeltaking. For de ugifte kvinnene er det tvert imot, de har moderat øking i yrkesdeltaking i enkeltgrupper, men gir betydelig vekst til arbeidsstyrken pga. «gunstig» befolkningsutvikling. De er i gjennomsnitt unge og blir stadig yngre, og de får som gruppe bedret sin utdanning raskere enn andre, fordi de er unge. Og det blir flere av dem. Det siste gjelder sannsynligvis bare inntil omtrent 1990. For de før gifte kvinnene gjelder mye av det samme som for de ugifte. Det er en myte at de før gifte øker sin yrkesdeltaking mye, av disse tre kvinnegruppene er det disse som har lavest øking i perioden 1976–1983. Hovedforskjellen i forhold til de ugifte er at de er eldre i gjennomsnitt, men også de blir stadig yngre. Det er også en viss forskjell på nivået i yrkesdeltakingen, det skyldes vel at de før gifte i noe større grad har omsorg for barn.

Tabell 5. *Yrkesprosenter for kvinner etter ekteskapelig status. AKU 1976-1983. Framskrevet 1985 og 1990 med trend.*

	ALLE	UGIFTE	GIFTE	FØR GIFTE
1976	50	55	51	40
1977	51	54	52	41
1978	53	55	54	41
1979	54	55	56	41
1980	55	56	58	40
1981	56	55	59	42
1982	57	54	61	43
1983	59	57	62	42
1985	61	62	64	44
1990	66	67	69	47

Tabell 5 gir yrkesprosenter for kvinner etter ekteskapelig status fra perioden 1976–1983 og framskrevet med trend for de to årene 1985 og 1990.

Forklaringen på hvorfor de ugifte og de før gifte kvinnene vil øke sin yrkesaktivitet ligger altså i den kommende befolkningsutviklingen (veksten inngår ikke i yrkesprosenten). For de gifte kvinnene ligger forklaringen derimot i at vi trendforlenger den økte yrkesdeltakingen vi har hatt.

Tabell 6 viser yrkesprosentene for personer som ikke er under utdanning etter alder, kjønn og utdanningslengde.

Tendensene i tabellen er relativt klare. For menn er det bare små endringer i yrkesdeltakingen. Fram mot 1990 er det med få unntak stillstand eller svak nedgang for alle alders- og utdanningsgrupper. For hovedtyngden av arbeidsstyrken, personer i alder 25–66 år, gjelder det alle.

Kvinnenes økende yrkesdeltaking har inntil 1983 vist få

Tabell 6. *Yrkesprosenter for befolkning ikke under utdanning, etter alder, utdanningslengde og kjønn. 1983 og 1990.*

Menn	I alt		16-24 år		25-49 år		50-66 år		67-74 år	
Utdanningslengde	1983	1990	1983	1990	1983	1990	1983	1990	1983	1990
7-9 år[1]	74	71	84	83	93	91	77	73	17	14
10-12 år	89	89	84	84	99	99	88	87	31	29
13-16 år	94	93	81	84	99	98	93	92	38	39
17-20 år	95	94	79[2]	83[2]	99	98	95	94	51	46
Alle	85	84	84	84	97	97	83	82	24	23

Kvinner	I alt		16-24 år		25-49 år		50-66 år		67-74 år	
Utdanningslengde	1983	1990	1983	1990	1983	1990	1983	1990	1983	1990
7-9 år[1]	47	49	72	77	66	72	47	50	7	7
10-12 år	72	77	86	89	77	83	66	72	13	15
13-16 år	83	86	89	90	88	91	78	80	16	14
17-20 år	85	88	92[2]	94[2]	91	93	78	81	17	17
Alle	63	69	83	87	75	82	56	62	9	10

[1] Inklusive uoppgitt utdanning.
[2] Svært få personer i gruppen.

tegn til å avta. Sterkest har økingen vært blant kvinner med høy utdanning. Den gruppen som framover ligger an til å kunne fortsette økingen sterkest er den store mellomgruppen med 10–12 årig utdanning. Denne har til nå ikke nådd så veldig høyt og det er «mye å gå på» fortsatt.

Usikkerhet ved forutsetningene. Noen vurderinger

MATAUK's ene del består som beskrevet av en befolkningsframskriving oppdelt i grupper som antas å være relevante for arbeidstilbudet. Den andre delen består av å lage anslag for framtidige yrkesprosenter og arbeidstider for disse befolkningsgruppene. Jeg vil derfor skille mellom feil i befolkningsframskrivingen og feil i anslag på yrkesprosenter og arbeidstider.

Først vil jeg se på noen usikkerhetsmomenter ved befolkningsframskrivingsdelen i MATAUK.

Antall personer i kjønn og aldersklassene

Denne størrelsen vil bli påvirket av antagelser om fruktbarhet, dødelighet og inn- og utvandring. I perioden fram til år 2000 betyr ikke endringer ved fruktbarheten noe, idet første årskull som er født i framskrivingsperioden (født i 1982), først kommer inn i arbeidsstyrken som 16-åringer i år 1998. Vi regner også med at endringer i dødelighet betyr lite, idet dette eventuelt vil slå sterkest ut for personer over 74 år.

Inn- og utvandringen kan representere en betydelig usikkerhetsfaktor. Vi har imidlertid ikke lagt opp til å beregne konsekvensene av dramatiske endringer i den nåværende innvandringspolitikk, som har vist seg å gi et stabilt innvandringsoverskudd på omtrent 4 000 personer årlig.

Ekteskapelig status (for kvinner)

Modellen framskriver fordelingen etter formell ekteskapelig status. Det må sies å være heftet betydelig usikkerhet ved utviklingen av giftemåls- og skilsmissehyppighetene. Noen mener at vi burde ha valgt et alternativ med avtagende giftemålsrater og økende skilsmisserater. Men selv om dette er mer realistisk, kan det hende at det i denne sammenheng – virkningen på yrkesdeltakingen – er riktig å bruke litt høye giftemålsrater. Begrunnelsen er at avtagende giftemålshyppighet henger sammen med økt tendens til å bo sammen uten å være gift. Sosialt kan dette ligge nærmere opp til det å være gift enn det å være ugift, og spesielt hvis kvinnene har eller får barn blir de, hva yrkesdeltaking angår, sterkere å sammenligne med gifte kvinner. Denne effekten tror vi at vi får tatt noe hensyn til ved å bruke alternativet med konstante giftemålsrater.

Vi har også et konsistensproblem ved at AKU slår sammen gifte og papirløst samboende til en gruppe. Når vi så estimerer yrkesprosenter for grupper av gifte kvinner i AKU, er befolkningsgrunnlaget utvidet i forhold til bare å gjelde de formelt gifte. Dette støtter også argumentet for heller å bruke høye enn lave giftemålsrater i MATAUK.

Utdanning

Elevtallet i MATAUK blir endogent bestemt ut fra overgangsratene i utdanningsmodellen. Modellen er kjørt med konstante rater, og vi er allerede nå klar over at dette representerer en sviktende forutsetning. Tallet på elever og studenter skulle allerede i 1984 ha vært 15 tusen høyere ved realistiske anslag her. Beregninger vi har foretatt viser at arbeidsstyrken i MATAUK av denne grunn er overestimert med 9–10 tusen personer i 1984.

Det er også problemer forbundet med tolkingen av elevtall fra utdanningsmodellen. Overgangsratene er observert i en periode hvor det er kapasitetsskranker på antall elever. Modellen framskriver så med konstante overgangsrater hvordan framtidige ungdomskull kommer til å fordele seg i utdanningssystemet. I de framtidige overgangsratene er det altså ikke tatt hensyn til varierende kullstørrelse eller til at det i basisperioden eksisterte søkerkøer til ulike skoleslag.

For beregning av befolkningens fordeling etter fullført utdanning drar vi også med oss disse tolkingsproblemene.

Yrkesprosenter og arbeidstider

Så lenge yrkesprosenter og arbeidstider blir anslått eksogent i MATAUK, har vi i prinsippet følgende muligheter:

- yrkesprosenter og arbeidstider kan settes konstante lik de observerte, jfr. konstant-alternativet
- de framtidige yrkesprosenter og arbeidstider kan framskrives mekanisk (men ikke nødvendigvis lineært), jfr. trend-alternativet
- yrkesprosenter og arbeidstider kan for hele framskrivingsperioden gis et hvilket som helst utviklingsforløp

Med bare slike eksogene anslag inne i modellen har vi egentlig ikke noe problem med usikkerhet. Men vi lager jo disse framskrivingene med henblikk på å belyse sannsynlige utviklingstrekk i tilgangen på arbeidskraft. Ved bruk av flere årganger av AKU som estimeringsgrunnlag får vi i utgangspunktet eliminert det meste av utvalgsfeil i anslagene for yrkesprosenter og gjennomsnittlige arbeidstider. Dermed vil usikkerheten også her, som til befolkningsdelen, bare knytte seg til de vurderinger vi gjør om framtidig utvikling. Vurderingene kan imidlertid være vanskeligere å foreta for yrkesdeltakingsdelen, idet yrkesdeltakingen i langt større grad enn befolkningsutviklingen er følsom for uventede endringer ved andre sider av samfunnslivet. Allerede i AKU-tallene for 1984 ser det ut som om vi får bekreftet det. Jeg skal avslutte avsnittet med å gi noen momenter som kan danne grunnlag for vurderinger til denne sentrale delen av MATAUK.

Når en ser på de siste års utviklingslinjer i faktorer som virker på menns yrkesdeltaking, er det neppe grunn til å vente dramatiske endringer. Selv om det pga. større likestilling mellom kjønnene kan utvikle seg mot endret arbeidsdeling mellom ektefeller, vil dette kanskje i mindre grad virke på yrkesdeltakingen, men heller ha betydning for arbeidstidsmønsteret.

For kvinner har det de siste tiår vært store endringer i yrkesdeltakingen, som nevnt først og fremst for de gifte. Selv om økingen i yrkesdeltakingen selvsagt skyldes økende arbeidstilbud, kan økingen imidlertid ikke betraktes uavhengig av den betydelige øking i etterspørselen etter arbeidskraft som har skjedd innenfor sektorer som tradisjonelt har sysselsatt mange kvinner. Den store økingen av kvinner i arbeidsstyrken har kunnet skje ved

både at tilbudet har økt og at etterspørselsforholdene har ligget til rette for sysselsettingen.

Når det gjelder vurderingene av utviklingen i de forhold som har virket til å øke tilbudet er det neppe grunn til å vente markerte brudd i den utvikling vi har vært inne i. Vi vet fra en rekke analyser at de gifte kvinners yrkesdeltaking påvirkes sterkt av barnetall og husholdningsstørrelse. I den grad utvikling i barnehageplasser, økonomiske overføringer til barnefamiliene, barselpermisjoner og andre rettigheter for småbarnsfamiliene endrer seg, må vi gjøre regning med visse endringer her. Det er likevel neppe grunn til å regne med noen rask overgang til et høyt fruktbarhetsnivå.

En annen viktig forklaringsfaktor for arbeidstilbud er de ulike befolkningsgruppers helse. Vi har for enkelte befolkningsgrupper sett en tendens til økt andel med uførhetstrygd. Det er imidlertid neppe grunn til å regne med endringer av en slik art at vi må anta at det virker inn på tilbudet av arbeid. Eventuelle endringer i pensjonsalderen vil selvfølgelig ha betydning for yrkesdeltakingen i de eldre aldersgrupper.

Siden veksten i arbeidsstyrken også har vært påvirket av etterspørselen etter arbeidskraft må vi i vurderingene også trekke inn disse forhold. Kan vi regne med den samme vekst i «kvinnenæringer» i årene framover som vi har hatt? Hvis det er slik at lavere vekst i etterspørselen etter kvinner på arbeidsmarkedet leder til lavere vekst i arbeidsstyrken, står vi overfor det tolkingsproblemet vi har nevnt tidligere. En lavere vekst i arbeidsstyrken har da antagelig en motpost i form av økt skjult ledighet. En øking i den skjulte ledighet kan ha årsak ikke bare i endringer i næringsfordelingen, men også via endringer i den samlede etterspørsel. Vi kan også møte skjult ledighet for menn.

Vi kan heller ikke se bort fra muligheten av «added worker»-effekter. Når det gjelder den sterke økingen vi de siste årene har hatt i dobbeltarbeidende ektefeller, kan den muligens også sees på bakgrunn av utviklingen i lønnsintekter. Familier har kunnet sikre seg en sterkere inntektsøking enn lønnsøkingene skulle tilsi, ved å øke arbeidsinnsatsen og da for den av ektefellene som har lav yrksdeltaking og kort arbeidstid. Vi vet imidlertid ikke hvor stor betydning dette har hatt. Det er i det hele tatt vanskelig å si hvor stor betydning inntekt- og lønnsendringer har hatt og vil ha for endringer i yrkesdeltakingen.

Også for arbeidstidene regner MATAUK med visse trendmessige utviklingstrekk. På mange måter kan arbeidstidsutviklingen være like viktig for tilbudet som utviklingen i yrkesdeltakingen. Arbeidstidene påvirkes til en viss grad av institusjonelle forhold gjennom lover og avtaler i arbeidslivet. Samtidig er det åpenbart at de faktiske arbeidstider også styres av markedskrefter. De institusjonelle arbeidstider får etter hvert stadig mindre innvirkning på de faktiske arbeidstider, et godt eksempel på det er utbredelsen av deltidsarbeid. Det er vel grunn til fortsatt å regne med en viss øking i bruk av deltid, avhengig av hva som skjer med normalarbeidstiden. Hvilken betydning dette får for det samlede antall arbeidstimer er kanskje mer uklart, idet det både kan skje overgang fra heltid til deltid og overgang fra kort deltid til lang deltid. Den nye deltidsmodellen i timeverksdelen i MATAUK gjør det imidlertid mulig å gjøre eksplisitte forutsetninger om disse overgangene i modellen.

Sluttbemerkning

Til slutt vil jeg nevne at jeg i ettertid har foretatt en sammenligning mellom framskrivingsresultatene og AKU-tallene for året 1984. Statistisk ukehefte nr. 4 1985, viser at arbeidsstyrken etter AKU dette året bare økte med 7 tusen personer. Den kom da ikke høyere enn til 2 031 tusen personer, mens MATAUK i sine to alternativer anslo tallet til å være hhv. 2 044 tusen og 2 056 tusen, jfr. tabell 1. Det er redegjort for årsakene til denne store forskjellen i et internt notat i Statistisk Sentralbyrå, Sørlie (1985). Hovedkonklusjonen i dette notatet er todelt:

Som vi allerede har nevnt overestimerer MATAUK arbeidsstyrken i 1984 med mellom 9 og 10 tusen personer p.g.a. manglende forutsetninger om økt tilbøyelighet til å ta utdanning. Dette er det ene og berører befolkningsfordelingen, den andre av de tre hovedfaktorene som vi har nevnt bidrar til å endre arbeidsstyrken.

Det andre er at det kan se ut som om også veksten i yrkesdeltakingen generelt har avtatt noe de siste par år. For menn har yrkesdeltakingen avtatt sterkere og for kvinner vokst svakere etter 1982/1983 enn etter trenden tidligere. Det ser ut til at stagnasjonstendensene gjelder begge kjønn og for de fleste alders- og utdanningsgrupper. I gjennomsnitt ligger yrkesprosentene i AKU for 1984 mellom et halvt og et helt prosentpoeng lavere enn beregnet etter trendalternativet. Ved hjelp av sammenligning med resultater fra MATAUK og ved studier av flere årganger av AKU kan vi fastslå at stagnasjonen neppe er utslag av utvalgsusikkerhet i AKU. Men det er selvfølgelig ikke mulig å finne fram til de bakenforliggende årsakene til stagnasjonstendensene ved hjelp av modellen. Momentene i forrige avsnitt bør imidlertid kunne være til hjelp hvis vi vil vurdere disse nærmere.

Til slutt bør jeg føye til at de tre befolkningsmodellene som danner basis for MATAUK skal kjøres på ferskt datagrunnlag i løpet av 1985. Vi regner da med at befolkningsfordelingen etter utdanning og ekteskapelig status vil bli riktigere, og at vi deretter vil lage en oppdatert kjøring med MATAUK i 1986, basert på tall fra AKU hvor året 1985 også vil være inkludert i basisperioden.

Appendix

Utdrag av formelapparatet for utledning av trender for yrkesprosenter

Anta at vi ser på en gitt persongruppe og at vi kaller yrkesprosenten i gruppen i år t for y_t og veksten i yrkesdeltagingen fra år t-1 til år t for v_t. Har vi anslag på yrkesprosenten i et basisår og anslag på årlig vekst i perioden kan vi regne fram yrkesprosentene ved hjelp av formelen

$$(1)\quad y_t = y_{t-1} \cdot (1 + v_t); \quad t = 1, 2, 3, \ldots$$

Vi må altså først estimere anslag for vekstratene v_t; t = 1, 2, 3 . . .

Vi antar videre at det er stor avhengighet mellom vekstratene for ett år og vekstraten for året før. Denne antagelsen bygger opp under følgende sammenheng:

$$(2)\quad v_t = v_{t-1}(1-A_t)$$

A_t står for avdemping i vekstutviklingen. Dempingsfaktoren A_t vil være stor når y_t har vokst eller avtatt så mye

at verdien av den ligger nær sine yttergrenser. Dessverre kan vi ikke observere A_t i særlig grad i en kort observasjonsperiode. Noe avdemping kan vi kanskje observere, men det kan ofte skyldes mindre generelle forhold, som f.eks. reelle endringer ved arbeidsmarkedet i observasjonsperioden. I perioder med sterk økonomisk vekst, kan vi t.o.m. ha aksellerende vekst eller negativ avdemping. I modellen skiller vi mellom observerbar og ikke-observerbar avdemping. Den observerte vil vi estimere mens vi erstatter den ikke-observerte med en funksjon vi skal begrunne. Formel (2) kan omskrives til

$$(3)\quad v_t = v_{t-1}(1-d)\,(1-D(y_{t-1}, y_{min}, y_{maks}, y_0))$$

hvor d er observert avdemping som vi holder konstant og D er en funksjon som vi skal velge. y_0 og y_{t-1} er anslag på (eller observasjoner av) verdier av y i utgangsåret og i år t-l, mens intervallet (y_{mim}, y_{maks}) er det kontinuum y-ene kan bevege seg over.

Hvordan funksjon D bestemmes og hvordan dempingsfaktoren d estimeres tror jeg det vil føre for langt å ta med her. Istedet henviser jeg til den fullstendige dokumentasjon av modellen, Sørlie (1985). Når A_t er bestemt finner vi imidlertid v_t av formel (2) og det gjenstår bare å estimere startverdiene y_0 og v_1. Vi velger utgangsår midt i perioden, dvs. 1980 for perioden 1977–1983, og vi lar anslag for y_0 være gjennomsnittlig yrkesprosent i persongruppen for hele perioden. Tilsvarende lar vi v_1 være gjennomsnittlig årlig vekst fra første halvdel til annen halvdel i perioden, lokalisert ved gjennomsnittene i halvperiodene og målt midt i hver av dem.

REFERANSER:

Brunborg, H., J. Mønnesland og R. Selmer (1981): Framskriving av folkemengden etter ekteskapelig status 1979–2025. Rapport 81/12, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

Fridstrøm, Lasse (1981): Framskriving av arbeidsstyrken 1979–2000. SØS 48, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

Hernæs, Erik (1985): Framskrivingsmodell for befolkningens utdanning og alder. Artikkel (ukjent nr.), Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

Ljones, Olav og Sørlie, Kjetil (1984): «Framskrivinger av tilgangen på arbeidskraft». Foredrag for «Arbeid i 80-åra», Lysebu 12.–14. november 1984.

Rideng, A., K. Sørensen og K. Sørlie (1985): Modell for regionale befolkningsframskrivinger. Rapport 85/7, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

Statistisk Sentralbyrå (1982): Framskriving av folkemengden 1982–2025. NOS B 317. Oslo.

Statistisk Sentralbyrå (1984): Framskriving av arbeidsstyrken 1983–2000. Særtrykk fra Statistisk ukehefte (SU nr. 6, 1984). Oslo.

Statistisk Sentralbyrå (1985): Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) 4. kvartal 1984 og årsgjennomsnitt 1984. Særtrykk fra Statistisk ukehefte (SU nr. 4, 1985). Oslo.

Sørlie, Kjetil (1985): MATAUK, en modell for tilgang på arbeidskraft, revidert modell og framskriving av arbeidsstyrken 1983–2000. Rapport 85/8, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

Sørlie, Kjetil (1985): Utviklingen på arbeidsmarkedet i de senere år. Spesiell fokus på 1984 belyst ved sammenligning mellom AKU og framskrivingstall fra MATAUK. Upublisert notat (foreløpig). Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

ENDRING AV ADRESSE/ARBEIDSSTED FOR SOSIALØKONOMER

For å kunne yde en god service ovenfor våre medlemmer er det viktig at medlemskartoteket til enhver til er ajour. Det vil være til stor hjelp for oss dersom medlemmene straks gir beskjed om eventuell endring av adresse eller arbeidssted.
P.g.a. utsendelse av informasjon o.l. ser vi gjerne at sosialøkonomer som ikke er medlem i NSF også gir beskjed om adresseendringer slik at vårt kartotek for «ikke medlemmer» er ajour til enhver tid.

Benytt gjerne nedenstående slipp eller ta kopi av denne.

Til
Norske Sosialøkonomers Forening
Storgt. 26, 0184 Oslo 1

Navn: _____

Ny adresse: _____

Tidligere adresse: _____

Nytt arbeidssted: _____

☐ stat ☐ komm./fylkeskomm ☐ privat virksomhet

Tidligere arbeidssted: _____

Befolkningsutvikling og boliger[1])

Norge manglet i 1980 i underkant av 90 000 boliger for å ligge på Sveriges nivå for boligdekning. Nesten like mange boliger manglet for å kunne dekke «ønskene» om å danne egen husholdning fra personer som bodde hos foreldre eller inne i andre husholdninger. Aldersgruppen 16–66 år vil vokse med 12% fra år 1980 til år 2000, mens hele befolkningen vil vokse med 6% i samme tidsrom. Uendrede boligfrekvenser fra 1980 vil gi en nybygging på 29 000 boliger pr. år i 1980-årene og 26 000 boliger pr. år i 1990-årene. Ved å ta utgangspunkt i ønsker om å danne egen husholdning, må 33 500 boliger bygges pr. år frem til år 2000 for å oppfylle disse. Boligsubsidienes størrelse, hvem de rettes mot, og den generelle økonomiske utviklingen vil være med å bestemme hvor høy den faktiske boligbyggingen vil bli.

AV
ROLF BARLINDHAUG

Innledning

I hele etterkrigstiden har myndighetene stimulert boligetterspørselen slik at alt som ble bygget også ble solgt. Måltallene ble bl.a. satt under hensyn til prioriteringen av landets utbyggingsoppgaver. Myndighetene hadde sterk styring av boligbyggingen gjennom rammer for Husbankens virksomhet, lån gjennom Kommunalbanken til tomtetekniske arbeider og generelle utlånsbegrensninger. Dette medførte et jevnt nivå på boligbygging i nært samsvar med de mål man hadde.

I de senere år har etterspørselen av forskjellige grunner sunket. Husbanken får færre søknader og boligkooperasjonen har problemer med å selge nybygde boliger. For myndighetene har dette medført større interesse for bedre å kunne forutsi virkningen av boligpolitiske tiltak. Byggenæringen ønsker sikrere prognoser for aktivitetsnivået, og er blitt tvunget til en nøyere vurdering av hva slags boligtyper som kan omsettes i markedet fremover.

Ved å sammenligne historisk statistikk over befolkning, husholdningsdannelser og boligdekning med fremtidig befolkningsutvikling, vil vi forsøke å vise hvilke rammer boligbyggingen vil komme til å ligge innenfor frem mot år 2000.

Historisk utvikling i befolkning og boliger

Fra 1970 til 1980 økte befolkningen med 0,5% pr. år, mens antall husholdninger økte med 1,6% pr. år. Antall bebodde boliger er lik antall husholdninger. Økningen i antall husholdninger tilsvarte en årlig *nettotilvekst* i boligmassen på 22 700 boliger i 70-årene. Nybyggingen lå i gjennomsnitt på 41 000 boliger pr. år slik at avgangen av boliger i samme periode kan beregnes til 18 300 pr. år. Avgang av boliger bygd mellom 1970 og 1980 utgjorde nærmere to tusen av disse.

Boligmassen slik den fremkommer i Folke- og boligtellingene gir uttrykk for antall bebodde boliger. En befolkning på i overkant av 4 millioner mennesker bor i dag i vel 1½ million boliger. Forholdet mellom antall boliger og hele befolkningen uttrykkes ofte som antall bebodde boliger pr. 1 000 innbyggere. I Norge økte antall bebodde boliger pr. 1 000 innbyggere fra 284 i 1960 til 334 i 1970 til 372 i 1980. Vi skal senere komme inn på svakheter ved dette målet.

Ifølge Boforholdsundersøkelsen 1981 besto ca. 5% av hele boligmassen, dvs. 80 000 boliger, av tomme boliger eller boliger brukt på annen måte enn utleie. F.eks. kan *én* husholdning disponere to boliger. Disse 80 000 boligene kommer i tillegg til de bebodde boligene. En vet ikke om hvorvidt det har vært endringer i dette tallet.

Befolkningsprognoser

Befolkningen vil øke med 0,3% pr. år fra 1980 og frem til år 2000, dvs. en langt lavere vekst enn i siste tiårsperiode. Dette vil påvirke fremtidig husholdningsdannelse og dermed også boligbyggingen.

Befolkningsprognoser etter alder og kjønn er et nokså sikkert utgangspunkt for husholdningsdannelsen. En befolkningsfremskrivning ble laget i 1979 og en ny i 1982. Det er imidlertid usikkerhet omkring forventede dødsrater. På grunn av endrede forutsetninger om dødsrater fra fremskrivningen i 1979 til fremskrivningen i 1982, forventes antall personer over 80 år i år 2000 å bli 196 000 mot tidligere antatt 173 000, en endring på 23 000 personer. Antall personer over 80 år forventes derfor å øke med totalt 75 000 fra 1980 til år 2000.

Tabell 1. *Prosentvis endring i folketallet. 1980 – 2000*

I alt	+ 6		
0 – 6 år	– 2	– 16	0 – 15 år
7 – 15 år	– 17		
16 – 24 år	– 14	+ 12	16 – 66 år
25 – 66 år	+ 16		
67 – 79 år	+ 2	+ 15	67 år og over
80 år og over	+ 62		

Kilde: ALT. K 1 82, SSB Framskriving av folkemengden 1982-2025. Regionale tall.

[1]) Artikkelen er basert på foredrag holdt på en boligkonferanse i Kristiansand 22.–24. august 1984.

I tabell 1 ser vi den forventede prosentvise endringen i folketallet fra 1980 til år 2000. Den totale befolkningsvekst i perioden er beregnet til 6%. Det er imidlertid viktige bevegelser innenfor de enkelte aldersgrupper. Antall personer over 80 år vil øke med 62%. Aldersgruppen under 16 år vil avta med 16%, mens gruppen 16 til 66 år vil øke med 12%. I absolutte tall vil hele befolkningen vokse med 225 000 personer. Gruppen 16–66 år vil imidlertid vokse med hele 300 000 personer.

Husholdningsdannelse og boligfrekvenser i Norge og Sverige

Husholdningsdannelsen vil generelt avhenge av befolkningens sammensetning etter alder, kjønn og sivilstand samt økonomiske faktorer. Andelen 1-person husholdninger økte fra 21% i 1970 til 28% i 1980. De fleste samboende og gifte disponerer egen bolig. Egen bolig betyr både å eie og å leie bolig. Også mange eldre ugifte og førgifte personer disponerer egen bolig. Det er blant de unge ugifte mange ikke har dannet egen husholdning, men fortsatt bor hjemme hos foreldre eller inne i andre husholdninger.

Med boligfrekvens menes hvor mange prosent av et gitt antall personer som innehar egen bolig. Boligfrekvensene sier derfor noe om tendensen til å danne egen husholdning. To personer som er gifte eller samboende i egen bolig vil *begge* inneha egen bolig. 10 gifte eller samboende personer må ha 5 boliger dersom alle skal inneha egen bolig, mens 10 enslige pesoner må ha 10 boliger. Boligfrekvensen vil i begge tilfelle være 100%. En boligfrekvens på f.eks. 40% betyr da at 4 av 10 personer innehar egen bolig. Med enslige personer menes her samtlige personer over 15 år som ikke er gift eller samboende.

Boligfrekvensene for ulike sivilstandsgrupper beregnet på data fra Boforholdsundersøkelsen 1981 (BU -81) er gjengitt i tabell 2. De er lave for enslige personer under 30 år, 6% for enslige mellom 16 og 19 år, 22% for enslige menn mellom 20 og 29 år og 44% for enslige kvinner mellom 20 og 29 år.[1])

Rolf Barlindhaug er Cand. oecon. fra 1978 og er ansatt som forsker ved Norges Byggforskningsinstitutt.

Tabell 2. *Boligfrekvenser 1980*

	Norge	Sverige	Norge «ønskede»
1 Alle gifte og samboende	98	99	98
2 Enslige 16 – 19 år, ...	6	5	14
3 Enslige 20 – 29 år,menn	22	38	39
4 Enslige 20 – 29 år, kvinner ...	44	56	59
5 Enslige 30 – 49 år, menn	60	65	66
6 Enslige 30 – 49 år, kvinner ...	84	84	86
7 Enslige 50 – 69 år, menn	74	78	77
8 Enslige 50 – 69 år, kvinner ...	83	89	83
9 Enslige 70 år +, menn.....	73	75	73
10 Enslige 70 år +, kvinner	71	81	72
Bebodde boliger pr. 1000 innbyggere.....	372	420	393

I samme tabell har vi satt opp de tilsvarende svenske boligfrekvenser tatt fra Folk- og bostadsräkningen 1980. Boligfrekvensene i Sverige ligger høyere for samtlige sivilstandsgrupper, bortsett fra for gruppen 16–19 år der beregningen fra Boforholdsundersøkelsen er noe usikker. De svenske frekvensene for gruppen enslige menn og enslige kvinner mellom 20 og 29 år ligger spesielt høyt over de tilsvarende norske.

I den siste kolonnen i tabell 2 har vi satt opp de såkalte «ønskede» frekvensene i Norge. Disse frekvensene refererer seg til et spørsmål i Boforholdsundersøkelsen 1981 som lød slik: «Dersom det hadde latt seg gjøre, er det noen personer i denne husholdningen som helst ville bodd for seg selv i egen husholdning»?

Svarene på spørsmålet kan være diskutable. For det første har intervjupersonen svart på vegne av andre personer i husholdningen og for det andre vil det være slik at ønskene ofte ses i sammenheng med de reelle muligheter for etablering. Ønskene på et gitt tidspunkt kan imidlertid tolkes som et uttrykk for den maksimale størrelsen på boligmassen på dette tidspunkt. Den faktiske tilpasningen i markedet vil imidlertid være avhengig av etterspørselen og eventuelle rasjoneringer i markedet.

Det er størst avvik mellom faktisk og ønsket bosituasjon for enslige personer under 30 år. For enslige personer mellom 20 og 29 år ligger de ønskede frekvensene på nivå med de svenske frekvensene for samme gruppe. Få gifte/samboende og enslige personer over 50 år som nå bor inne i andre husholdninger ønsker å bo for seg selv.

Ved å ta utgangspunkt i de norske og svenske boligfrekvenstallene manglet det i Norge i 1980 ca. 90 000 boliger for at boligfrekvensene for hver gruppe skulle vært like i Norge og Sverige. I Sverige ga dette en boligdekning på 420 bebodde boliger pr. 1 000 innbyggere. Ved å bruke svenske frekvenser på den norske befolkningen i 1980 ville det gitt 394 bebodde boliger pr. 1 000 innbyggere. De gifte og samboendes andel av befolkningen er nokså lik i de to land. Norge har imidler-

[1]) Med de frekvensene BU -81 gir, får vi et for lavt boligtall i forhold til Folke- og Boligtellingen (FOB) når resultatene blåses opp. Frekvensene for de tre yngste, enslige-gruppene er justert for dette. Som rettesnor for justeringene har vi brukt boligfrekvensene slik de er beregnet i FOB -80. Disse er imidlertid beregnet indirekte, dels ved bruk av registrerte frekvenser fra 1970-tellingen. I 1980 ble ikke spørsmålet om hvem som var innehaver av egen bolig stilt i FOB.

tid en større andel barn under 16 år, mens Sverige har en større andel enslige personer over 30 år. Antall boliger pr. 1 000 innbyggere er derfor ikke et godt mål å bruke ved sammenligning av boligdekning mellom land dersom det er ulikheter i befolkningsstrukturen etter alder, kjønn og sivilstand.

Tar vi utgangspunkt i de norske ønskede frekvensene manglet det i 1980 ca. 83 000 boliger. De ønskede norske frekvensene var som vi så svært lik de svenske frekvensene i 1980. Det ville gi 393 boliger pr. 1 000 innbyggere i 1980.

Med jevne mellomrom ber Kommunaldepartementet Husbanken om å beregne byggebehovet i kommunene med utgangspunkt i normerte boligfrekvenser for ulike sivilstandsgrupper. Tidshorisonten er vanligvis fire år. Det tas ikke hensyn til boligens standard.

Behov for standardhevning?

I en analyse av data fra Boforholdsundersøkelsene har Dagfinn Ås ved Norges byggforskningsinstitutt kartlagt endringer i boligmassens standard. Ut fra tre krav til boligene, nemlig at de skal ha innlagt vann, ha WC i boligen og ha eget kjøkken, definerer han boliger som ikke tilfredstiller ett eller flere av kravene som «ikke bra» boliger.

I 1981 var 11% av boligmassen ikke bra boliger, mot 34% i 1967. Av denne forbedring i standard på 23%-poeng utgjorde effekten av avgang 3%, ombygging 17% og nybygging 3%. Det er altså den store ombyggingsaktiviteten i 70-årene som mest har bidratt til en heving av boligstandarden.

Boligbyggingen frem mot år 2000

I den videre analysen av fremtidig boligbygging, vil vi se bort fra standardbetraktninger og kun se på boligfrekenser, dvs. hvor mange boliger som må bygges dersom visse mål for boligfrekvensene settes opp. Det tas dermed ikke hensyn hverken til boligens standard eller dens størrelse, f.eks. målt i antall rom. Dette er imidlertid viktige faktorer i boligpolitisk sammenheng. Vi kan derfor ikke av våre beregninger avlede noe om størrelsen på de samlede boliginvesteringer.

Under forutsetning av uendrede boligfrekvenser innen hver sivilstandsgruppe, vil det være en enkel sak å beregne netto-tilveksten i antall boliger med utgangspunkt i en befolkningsprognose etter alder, kjønn og sivilstand. Spørsmålet blir i hvilken grad en kan forvente endringer i frekvensene innenfor enkelte sivilstandsgrupper.

Vi vil nå se de faktiske og de ønskede boligfrekvensene i sammenheng med befolkningsfremskrivninger fram til år 2000 og vise de endringer i boligmassen som alternative forutsetninger om boligfrekvenser i år 2000 gir.[2])

Det ene alternativet forutsetter uendrede boligfrekvenser innen hver gruppe fram til år 2000. Det andre alternativet forutsetter at befolningen inndelt etter alder, kjønn og sivilstand i år 2000 skal ha boligfrekvenser som samsvarer med de ønskede frekvenser fra 1980. Vi avleder deretter et jevnt årlig nivå for boligbyggingen slik at boligmassen i år 2000 tilfredsstiller de ønskede frekvensene pr. 1980.

[2]) I regneeksemplet er alt. K1 79 brukt. Hvis vi i stedet regner med L1 79 gir dette ubetydelige avvik fra K1 79.

Tabell 3. *Boligbygging 1980 – 2000*[1])

Antall bygde boliger pr. år	1980–1990	1990–2000
1. Uendrede boligfrekvenser	29 000	26 000
2. «Ønskede» boligfrekvenser i år 2000	33 500	33 500
Antall bebodde boliger pr. 1000 innbyggere	1990	2000
1. Uendrede boligfrekvenser	393	410
2. «Ønskede» boligfrekvenser i år 2000	403	437

[1]) Det forutsettes samme antall ubebodde boliger som i 1980 for hele perioden.

Resultatene kan ses i tabell 3. Befolknings-fremskrivningen fra 1979 er brukt. Den gir befolkningens fordeling etter alder, kjønn og sivilstand. 1982-fremskrivningen gir ikke fordeling på sivilstand. En beregning med basis i 1982-fremskrivningen ville ha gitt flere boliger til personer over 80 år.

Alternativet med uendrede frekvenser gir en gjennomsnittlig årlig nybygging i 1980-årene på ca. 29 000 boliger og ca. 26 000 boliger i 1990-årene. Da forutsettes det en avgang på 16 500 boliger pr. år, ca. 1% av den gjennomsnittlige boligmassen i perioden.

Alternativet med oppfyllelse av ønskede frekvenser i år 2000 gir en årlig nybygging på gjennomsnittlig ca. 33 500 boliger i perioden 1980–2000.

Selv med uendrede boligfrekvenser vil antall bebodde boliger pr. 1 000 innbyggere øke fra 372 til 410 i år 2000. Dette skyldes endringer i befolkningens sammensetning etter alder, kjønn og sivilstand. I alternativet med oppfyllelse av de ønskede frekvenser i år 2000 vil antall bebodde boliger pr. 1 000 innbyggere være 437 på dette tidspunkt.

Forskjellen i nybyggingsaktiviteten mellom de to alternativene skyldes enkeltpersoners ønske om å danne egen husholdning. Over 70% av ønskene kommer fra ugifte personer i alderen 16–29 år. Ønskene kan tolkes å være uavhengige av økonomiske forhold. Med en ugunstig utvikling i de faktorene som bestemmer etterspørselen etter boliger er det mulig å få en situasjon med lavere boligfrekvenser i år 2000 enn i 1980. Denne utviklingen vil imidlertid være mindre sannsynlig sett på bakgrunn av forventet økonomisk utvikling i Norge på lengre sikt.

Hvis de ønskede frekvensene skal settes opp som forpliktende mål, vil det være nødvendig å følge opp på virkemiddelsiden. Da over 70% av ønskene kommer fra ugifte personer mellom 16 og 29 år, må en spesielt være opptatt av å utforme boligpolitikken slik at den treffer denne gruppen.

Siden de unge enslige trolig vil være interessert i å overta de brukte og billigste boligene, vil det være nødvendig å føre en politikk som får i gang en filtreringsprosess, dvs. en politikk som får allerede etablerte husholdninger til å etterspørre nye boliger og dermed frigjøre sine gamle. Dessuten må en unngå å bruke virkemid-

ler som medfører en økning i prisene i bruktmarkedet. Da vil eventuelle boligsubsidier som skulle tilfalle kjøpere av brukte boliger i stedet tilfalle selgerne av disse boligene. En selektiv subsidiering vil trolig ikke øke prisene i bruktmarkedet like mye som en generell subsidiering.

Boligetterspørselen

Boligetterspørselen vil generelt avhenge av realinntektens utvikling og fordeling samt prisen på det å bo. Prisen på det å bo blir bl.a. bestemt av omsetningspriser/bygge- og tomtekostnader, lånebetingelser og boligbeskatning. Det vil være en sammenheng mellom faktorene nevnt ovenfor. På kort sikt vil omsetningsprisene påvirkes både av endring i lånebetingelser og boligbeskatning. Jo bedre lånebetingelser, jo høyere omsetningspris kan aksepteres av kjøper. Det samme gjelder boligbeskatning; jo lavere boligbeskatning, jo høyere omsetningspris kan aksepteres.

Jo større fremtidige kapitalgevinster som kan forventes, jo mer er kjøperen villig til å betale for en bolig. En analyse fra Boforholdsundersøkelsen 1981 viser at omsetningsprisene på selveide boliger økte med 12% pr. år i perioden 1973–81, mens konsumprisindeksen økte med 9,6% pr. år i samme periode.[1])

Forventningene om fremtidig verdistigning ligger nå knapt så høyt som forventet fremtidig inflasjon. Også forventninger om endret boligbeskatning og forventninger om redusert effekt av å trekke renter fra inntekten før skatt, vil bidra til en svakere etterspørsel etter boliger. Slike forventninger kan allerede ha påvirket omsetningsprisene.

En økning i boligetterspørselen ved f.eks. gunstigere lånebetingelser vil på *kort sikt* ikke kunne dekkes av nyinvesteringer, men vil føre til prisøkning på boligtjenester fra eksisterende beholdning. Dette skyldes at tilbudet av boliger på kort sikt vil være tilnærmet konstant fordi nettonybyggingen utgjør en liten del av hele boligmassen. Prisøkningen gjør det i neste omgang mer lønnsomt å øke tilbudet, noe som skjer ved nybygging og ombygging.

Slik som boligpolitikken ble utformet i 70-årene førte den til en overskuddsetterspørsel etter nye boliger. Dette medførte som nevnt høye priser på brukte selveide boliger og en omfordeling av formue til fordel for husholdninger i disse boligene.

[1]) Rolf Barlinhaug: Endringer i omsetningsprisen og boligbeskatning for selveide boliger. Boforholdsundersøkelsen 1981. Temanotat nr. 29 av 28. mars 1984.

I dagens situasjon uten køer eller overskudds-etterspørsel i boligmarkedet vil effekten av en generell subsidiering av nye boliger ikke bare komme kjøpere av nye boliger tilgode. I husholdningenes valg mellom å kjøpe ny eller brukt bolig, vil den nye subsidierte boligen framstå som mer attraktiv enn de brukte. Omsetningsprisene på brukte boliger vil derfor på lengre sikt tilpasse seg et noe lavere nivå enn byggekostnadene for nye boliger. Virkemidlene bør ideelt doseres slik at en får likevekt på et ønskelig nybyggingsnivå.

En politikk som gir en bedre utnyttelse av boligmassen, ved at en eldre person flytter fra en stor bolig til en mindre og lar en barnefamilie overta den gamle, påvirker ikke boligfrekvensenes størrelse. Derimot vil det ha betydning for hva slags nye boliger som bør bygges. De ikke-bebodde boligene kan imidlertid bli bedre utnyttet gjennom en endret boligpolitikk. Dette vil kunne øke boligfrekvensene.

I utregningene ovenfor er det forutsatt en avgang på 16 500 boliger pr. år, ca. 1% av boligmassen. Avgang av boliger slik den blir registrert i statistikken skjer både gjennom fysisk avgang som f.eks. riving, brann og bruksendringer, men også ved opphør av utleie, fraflytting, sammenslåing og evt. andre måter en husholdning kan disponere to eller flere boliger på for eget formål. Økt mobilitet innen Norge og fremvekst av nye tettsteder kan dermed bidra til å øke avgangen. Avgangen har vært størst blant småboliger.

Bedre styringsverktøy

NBI har med støtte fra Kommunaldepartementet og Rådet for forskning for samfunnsplanlegging, RFSP, arbeidet med modeller for boligetterspørsel.

Gjennom NTNFs nyskapningsprogram for norsk boligbygging, 3B (Bedre, Boliger, Billigere) ble det i 1984 satt i gang et større prosjekt om boligetterspørsel. Prosjektleder er Asbjørn Rødseth ved Sosialøkonomisk institutt. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med NBI og vil ha en varighet på 3–4 år.

Konklusjon

Under visse forutsetninger om fremtidig avgang, endringer i befolkningen og stabil byggeaktivitet, vil framtidig boligbygging i de neste 20 årene ligge et sted mellom 27 000 og 34 000 boliger årlig. Størrelsen på og innrettingen av boligsubsidiene samt den generelle økonomiske utvikling vil være med på å bestemme hvor høy den faktiske boligbyggingen vil bli.

Vi minner om at kontingenten for de av våre medlemmer som betaler via bank, er forfalt til betaling.

Jubileumsboken

Jubileumsboken 1983 er fortsatt til salgs.

Pris kr. 140,–
inkl. porto.
Kontakt sekretariatet.

Nordisk forskerkurs

Det arrangeres et nordisk forskerkurs i analyse av offentlig politikk i Skåne, 19.–31. august 1985.

Interessen for å se på virkningene av offentlige tiltak har øket sterkt siden midten av 1970-tallet. En del metoder for å analysere gjennomføring og konsekvenser av politiske mål og virkemidler har vokst frem.

Kurset vil presentere og diskutere slike vurderings- og oppfølgingsmetoder og legger opp til at også deltakerne skal presentere erfaringer og synspunkter.

Kurset henvender seg i første rekke til doktorander og forskere i statsvitenskap, økonomi, sosiologi og andre innen samfunnsvitenskap, men representanter for andre akademiske fagområder er også velkommen.

Påmelding innen 1. mai 1985 til docent Tore Nilstun, Lund universitet, Filosofiska institutionen, Kungshuset Lundagård, S-223 50 Lund.

Veiledning for bidragsytere

Sosialøkonomen er et frittstående fagtidsskrift som utgis av Norske Sosialøkonomers Forening. Tidsskriftet har som mål å være et forum for den aktuelle økonomiske politiske debatt, å orientere om utviklingen i faget sosialøkonomi og å være et publiseringsorgan for økonomisk forskning. På det siste området har tidsskriftet et særlig ansvar for arbeider som er av anvendt karakter og samtidig har spesiell relevans for norsk økonomi, men også bidrag av mer teoretisk og prinsipiell karakter mottas.

Alle bidrag bør gjøres tilgjengelig for ikke-spesialister. Det må gjøres rede for problemstilling og hovedresultater i verbale innlednings- og avslutningsavsnitt. Der bruk av matematikk er nødvendig, bør leseren kunne følge hovedtrekkene i resonnementene uten å sette seg inn i matematikken. Ofte vil det være mest hensiktsmessig at forfatterne plasserer matematiske utledninger i appendikser.

Manuskript til redaksjonen bør være maskinskrevet med dobbelt linjeavstand og bred marg. Egne ark fåes i sekretariatet. Sammen med manuskriptet bør følge på eget ark opplysning om utdanning, eksamensår, viktigste arbeider/arbeidsfelter, nåværende stilling og arbeidssted. Alle innlegg sendes i to eksemplarer til Norske Sosialøkonomers Forening, Storgt. 26, Oslo 1.

Aktuelle kommentarer som ønskes inntatt i et bestemt nummer må normalt være redaksjonen i hende senest den 1. i måneden før, men helt korte debattinnlegg o.l. kan tas inn noe senere. Vitenskapelige artikler gjennomgår en grundigere faglig vurdering, og det vil ofte gå noe lengre tid før disse kan trykkes.

Forslag til ingress skal følge med alle manuskripter. Forfatterne anmodes om å legge arbeid ned i å finne fram til en ingress som er kort, poengtert og rett på sak og som kan vekke interesse for artikkelen. Artikkelens hovedkonklusjon må gå klart fram av ingressen. For aktuelle kommentarer bør den ikke være lengre enn på 6 maskinskrevne linjer, mens opptil 12 maskinskrevne linjer godtas for lengre artikler.

Mellomoverskrifter anbefales hyppig brukt.

Figurer og tabeller må være på egne ark og nummereres hver for seg fortløpende. De må ha en slik standard at de egner seg for fotografisk reproduksjon, og ha korte beskrivende titler. Teksten i manuskriptet må henvise til figur/tabell nummer og ikke som «figuren nedenfor viser». Redaksjonen mottar også gjerne andre illustrasjoner eller forslag til illustrasjoner (bilder, tegninger o.l.).

Fotnoter Bruken av fotnoter bør begrenses så mye som mulig. Fotnotene nummereres fortløpende og legges ved på eget ark.

Som referansestil brukes forfatternavn og årstall i teksten: Frisch (1962). På eget ark ordnes referansene alfabetisk. Det oppgis full tittel og tidsskrift volum/nr. eller forlag/utgiversted: Frisch R. (1962): *Innledning til produksjonsteorien,* 9. utgave. Universitetsforlaget, Oslo.

Matematisk tekst medfører meget store trykkekostnader. For å lette settingen, skrives formler mest mulig på samme linje:

a/b, ikke $\frac{a}{b}$

$\Sigma_{i=1}^{n}$ ikke $\sum_{i=1}^{n}$

Fot- og toppskrift kan brukes, men det bør også vurderes om ikke formen a(t) er like god som a_t. Der greske bokstaver, sjeldne matematiske symboler o.l. brukes bør dette forklares slik α = gresk alfa.

NSF 1908

Redaktør:
Steinar Juel

Redaksjonsutvalg:
Tormod Andreassen
Jarle Bergo
Helge Brunborg
Tore Holm
Arne Jon Isachsen
Jørn Rattsø
Knut Regbo
Alice Rostoft
Steinar Strøm
Arild Sæther
Sigurd Tveitereid
Stein Østre

●

Utgitt av
Norske Sosialøkonomers Forening
Formann: Ingvar Strøm

●

Bladets adresse:
Storgt. 26 IV
0184 OSLO 1
Telefon (02) 41 81 01
Postgiro: 5 16 78 87
Bankgiro: 6001.05.13408

●

Medlem av Den Norske Fagpresses Forening
Utkommer med 11 nummer pr. år, den 15. hver måned unntatt juli.

Abonnement kr. 200,–.
Studentabonnement kr. 100.–.
Enkeltnr. kr. 26,– inkl. porto.

ANNONSEPRISER (ekskl. m.v.a.)
1/1 side ..... kr. 2 100,–
3/4 side ..... kr. 1 650,–
1/2 side ..... kr. 1 200,–
1/3 side ..... kr. 900,–
1/4 side ..... kr. 800,–

Trykt i offset.
Reklametrykk A.s. Bergen

Nye forskningsrapporter

Rapportene fåes kjøpt ved henvendelse til institusjonen.

Sosialøkonomisk institutt

Postboks 1095 Blindern, 0317 Oslo 3, tlf. 45 51 11, 45 51 27

Forelesninger i arbeidsmarkedsøkonomi: Del 2: Fagforeninger. Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt nr. 6, 19.02.85
av Jon Strand.

Forelesningene tar for seg nyere emner i teorien for fagforeningens tilpasning. I kapittel 2 studeres tilfellet der fagforeningen opptrer som monopolistisk, og i kapittel 3 effisiente forhandlingsløsninger mellom fagforening og bedrift. I kapittel 4 ser en på likevektsmodeller der en sektor har og en ikke har fagforeninger, når det er fri mobilitet av arbeidskraften mellom sektorer på lang sikt.

ISBN 82-570-8293-7. 70 sider.

Perfect Equilibria in Sequential Bargaining Games With Non-Linear Utility Functions. Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt, Nr. 4, 31.01.85
av Michael Hoel

Forhandlinger over en pris mellom en selger og en kjøper analyseres som et ikke-kooperativt spill. Likevektsløsninger avhenger av partenes nyttefunksjon og av deres diskonteringsrater. Dersom diskonteringsratene er like og går mot null, går spillets likevektsløsning mot Nash's forhandlingsløsning.

Et forhandlingsspill med et endelig antall forhandlingsrunder er også analysert. Likevektsløsningen til dette spillet går mot Nash's forhandlingsløsning når antall potensielle perioder blir stort.

ISBN 82-570-8291-0. 23 sider.

Om Weitzman's «Recession Resistant» Employee Compensation Arrangements. Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt, Nr. 5, 15.02.85
av Karl O. Moene og Tone Ognedal

Alternative avlønningsformer kan gi en mer stabil sysselsetting enn fastlønnssystemer. Men arbeiderne i én bedrift vil normalt ikke være tjent med å innføre de nye systemene med mindre de andre bedriftene også gjør det. Notatet over viser at enkle modifikasjoner av avlønningssystemet kan overvinne denne eksternaliteten.

ISBN 82-570-8292-9. 7 sider.

NORGES BANK

Postboks 336 – Sentrum, 0101 Oslo 1 – tlf. (02) 41 21 20

Tilbudsorientert investeringsteori
Av Michael Hoel.

Dette notatet tar utgangspunkt i to arbeider av Haavelmo, som skisserer makromodeller hvor tilbudssiden er viktig for investeringsaktiviteten. Modellene blir belyst innen rammen av elementære lærebok-fremstillinger, og det drøftes i hvilken grad slik tilbudsorientert investeringsteori kan bygges inn i numeriske makromodeller for den norske økonomien. En av konklusjonene er at en rendyrket tilbudsorientert investeringsteori neppe egner seg i slike numeriske makromodeller. Slike modeller bør inkludere eksplisitte investeringsetterspørselsfunksjoner.

ISBN 82-90130-23-6. Arbeidsnotat 1985/2, datert 7. februar 1985.
42 sider.

RETTELSE

I forrige nummer av Sosialøkonomen hadde det sneket seg inn en feil i presentasjonen av tre Arbeidsnotater fra Norges Bank. Det ble der angitt en publiseringspris på kr. 100,– pr. rapport. Vi beklager denne feilen. Interesserte kan få rapportene ved henvendelse til Norges Bank.

Red.

Prioriterte blad

Retur: Sosialøkonome
Storgt. 26, 0184 Oslo 1

iverpoststed — Bergen — Reklametrykk A.s